

**TOLSTOY'UN HAYATI,
ESERLERİ VE DİN GÖRÜŞÜ**

Rukiye CEYLAN

**Yüksek Lisans Tezi
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Tuncay İMAMOĞLU
2019
Her Hakkı Saklıdır.**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

Rukiye CEYLAN

TOLSTOY'UN HAYATI, ESERLERİ VE DİN GÖRÜŞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Tuncay İMAMOĞLU**

ERZURUM – 2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

15/03/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “**TOLSTOY’UN HAYATI, ESERLERİ VE DİN GÖRÜŞÜ**” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için altı ay, patent için iki yıl süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

15.03.2019

Rukiye CEYLAN

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Tuncay İmamoglu danışmanlığında, ..Fukiye Ceylan tarafından hazırlanan
bu çalışma 15. / 02. / 2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından.
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Tuncay İmamoglu İmza: ..
Jüri Üyesi Prof. Dr. ..Fahrettin YAZOĞLU İmza: ..
Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi ..Halil SENER İmza: ..

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOLSTOY'UN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI.....	5
1.2. ESERLERİ	10
1.4. DİN HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİNDE ETKİLİ OLAN DÜŞÜNÜRLER	13
1.4. YAŞADIĞI HAYATIN DİN HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNE YANSIMASI	15

İKİNCİ BÖLÜM

TOLSTOY'UN DİN DÜŞÜNCESİ

2.1. GENEL OLARAK DİN VE DİNİN İNSAN HAYATI İÇİN ÖNEMİ	18
2.2. DİNİ DÜŞÜNCESİNİN TEMEL KAVRAMLARI.....	30
2.2.1. İman.....	30
2.2.2. Ölüm ve Ölüm Sonrası Hayat	32
2.2.3. Tanrı	34
2.3. HİRİSTİYANLIK ELEŞTİRİSİ	37
SONUÇ.....	53
KAYNAKÇA	55
ÖZGEÇMİŞ.....	57

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TOLSTOY'UN HAYATI, ESERLERİ VE DİN GÖRÜŞÜ

Rukiye CEYLAN

Atatürk Üniversitesi

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

2019, sayfa; 57

Danışman: Prof. Dr. Tuncay İMAMOĞLU

Tolstoy'un din hakkındaki görüşlerinin incelendiği bu çalışma, giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde din kavramı ve bu kavramın dinler tarafından nasıl değerlendirildiği, tarihsel olarak nasıl bir gelişim yaşadığı açıklanmaktadır. Tezin birinci bölümünde, Tolstoy'un hayatı ve eserleri ele alınmıştır. İkinci bölümde ise, Tolstoy'un din kavramı hakkındaki düşüncelerinden ve bir Hristiyan olarak Tolstoy'un eserlerinde Hristiyanlık için yaptığı eleştirilerinden bahsedilmiştir.

Tolstoy vicdan ve ahlak temelli bir din anlayışı sunarken, yozlaşmış inançlara da birer eleştiri getiren isim olarak edebiyat ve düşünce tarihinde önemli bir yer edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tolstoy, Din, Hristiyanlık, Ahlak

ABSTRACT

Master's Thesis

TOLSTOY'S LIFE, WORKS AND THOUGHTS ABOUT RELIGION

Rukiye CEYLAN

Atatürk University

Department of

Philosophy And Religious Studies

2019, Page; 57

Supervisor: Prof. Dr. Tuncay İMAMOĞLU

This study that is examined the views of Tolstoy about religion consists of introduction and two main parts.

In introduction part, the concept of religion and how it is evaluated of religion and how it has evaluated and how it has development historically are explained. In the first part of thesis, Tolstoy's life and his works are dealt. Tolstoy's opinions about concept of religion and Christian Tolstoy's comprehensions for Christianity in his works are mentioned in the second part.

Tolstoy who gains an important place in literature and intellectual history not only present sense of religion which is saved on conscience and morals, but also criticizes degenerate beliefs.

Key Words: Tolstoy, Religion, Christianity, Moral

KISALTMALAR

Ans.	Ansiklopedi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
T.D.V.İ.A	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Md.	Madde
S.	Sayı
Vb.	Ve benzeri
Yay.	Yayınevi
Yy.	Yüzyıl

ÖNSÖZ

Edebiyat kişinin duygu, düşünce ve hayat görüşlerini en rahat yansıttığı yerdir. Yazmak fiili özgür bir ortamdır. Burada roman, hikaye, masal bile yazarken yazar kendi hayatını ve düşüncelerini bir yerde mutlaka ortaya koymuş olur. Tarih boyunca insanlar, aşk, Tanrı, sosyal ve siyasi sistemler, felsefi görüşler, din vb. konular hakkında düşüncelerini yazıya dökmüş ve kitlelere ulaştırmışlardır.

Rus Edebiyatı, edebiyat akımları içerisinde önemli bir yere sahiptir ve Tolstoy bu edebiyatın en önde gelen isimlerinden birisidir. Burada şunu da belirtmemiz gerekir ki Tolstoy yalnızca bir edebiyatçı değil aynı zamanda felsefi yönü de olan biridir. Tolstoy'un eserleri yaşadıklarının ve inançlarının yoğun etkisi altındadır. Özellikle din hakkındaki düşünceleri ve bunalımları eserlerinde açıkça yer edinmektedir. Din kavramı hakkında görüşler ortaya koymuş bunun yanı sıra içinde bulunduğu Hristiyanlık dinine eleştiriler de yapmıştır. Bunlar din felsefesi için önem arz etmektedir.

Tolstoy'un içinde bulunduğu bunalımlar ve Hristiyanlığa yaptığı eleştiriler onu toplumdan soyutlamıştır. Hatta Hristiyan Kilisesi kendisini aforoz etmiştir. Eşi evliliğinin ilk döneminde sürekli ona destek olurken ilerleyen süreçte yaşadığı dinî bunalımları hastalık olarak görmüş ve ondan desteğini çekmiştir. Kendisini destekleyenlerle yaptığı yazışmalar ve görüşmeler olsa da yakın çevresinde yalnızlık çekmiş, düşüncelerine destek bulamamıştır.

Düşünce yazılarında, roman ve hikayelerinde yapılan analizlerde din hakkındaki düşüncelerine ulaşmak zor değildir. Bu konularda açık ve net ifadeler kullanmıştır. Eserlerindeki kişiler ve yaşananlar dini düşünceleri hakkında bilgi veren yazılardır.

Biz daha çok Tolstoy'un *İtiraflarım*, *Din Nedir*, *Tanrı Egemenliği İçimizdedir*, *İnancım Neden İbarettir* adlı eserlerinden yola çıkarak çalışmamızdaki temel düşünceleri ortaya koymaya çalıştık. Bunun yanı sıra "din" olgusunun genel anlamını da kısa bir şekilde vererek çalışmamıza dayanak oluşturduk. Ayrıca Tolstoy'un eserlerinde ortaya koyduğu bu din anlayışı ve Hristiyanlığa yönelttiği eleştirilerde kendisini destekler mahiyette görüşlerin neler olduğuna yer verdik.

İnsanın düşünceleri birtakım etkilenmeler sonucu ortaya çıkar, bu noktada Tolstoy da döneminde yaşamış ya da önceden var olan düşünce ve insanlardan

etkilenmiştir. Bu nokta da etkilendiğı düşünce ve dinî akımlara, kişilere yer vermeye gayret ettik. Hayatının ve yaşadığı olayların din düşüncesine etkisine değinmeye çalıştık.

Tezimizin her aşamasına fikirleriyle katkılarda bulunan, değerli hocam Prof. Dr. Tuncay İMAMOĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Eğitimim boyunca destekleri ve aktardıkları bilgileri ile yoluma ışık tutan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Vahdettin BAŞCI ve Prof. Dr. Ruhattin YAZOĞLU'na, beni yalnız bırakmayan ve her zaman destekleyen eşim Bilal CEYLAN'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Erzurum - 2019

Rukiye CEYLAN

GİRİŞ

Tarih boyunca insanlık birçok evre geçirmiştir. İnsanlar devletler kurmuş, medeniyetler geliştirmiş, çağlar açılıp kapamıştır. Bu değişim sırasında insanlık da birçok merhaleden geçmiş, farklı yaşamışlıklara sahip olmuştur. Tenler, diller, giyimler, yaşam şekilleri değişiklik göstermiş olsa bile insanoğlunun değişmeyen bir olgusu her zaman için var olmuştur. Bu, her insanın derinliklerinde ve mantığının getirilerinde var olan inanç yani din kavramıdır.

Din, her şeyi yaratan ve kontrol eden ilahî ve aşkın bir gerçekliğe inanarak ibadet etmekten ve insanların kendilerine yönelecekleri ve davranışlarını düzenleyecekleri idealler oluşturma girişiminden meydana gelir.¹ Din insan yaşamının anlamını belirler. Onun varoluş kaynağını, değerlerini ve kim olduğunu belirler.

Din olgusu, Yahudilikte İbranice'de var olan "*elohim - abodath*" kelimelerinden gelen bir kavramdır, temel olarak Allah'a ibadet anlamı taşımaktadır. Bazı Yahudi kaynaklarda ise Tanrı bilgisinin, iman anlamları taşıdığı görülmektedir.²

Hristiyanlık için din ibadet, ayin ve törenleri; dinî ve ahlâkî davranışları; insanın Tanrı'ya ve diğer insanlara karşı ödevlerini; Hristiyan inançlarına uyma ve disiplini ifade eder.³

İslami kaynaklarda "*din*", ceza ve itaat, yönetme, yönetilme, hüküm, tapınma, tevhid, İslam, şariat, hudud, adet, ceza, hesap, millet anlamlarına gelmektedir.⁴ İslam dininde ve literatüründe "*din*" kavramı zamanla genişlemiştir. Hz. Peygamber'in sünnetlerinde görülen bazı örneklere göre de "kişinin Allah'a bağlı bir hayat sürdürmesi, Müslüman topluluğuna karşı görevlerini yerine getirmesi; Allah'ın mutlak tasarruf ve hâkimiyete sahip olması" anlamlarını da içeren bir anlayış olmuştur.⁵

¹ Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma yay., İstanbul 1999, 240.

² Günay Tümer, "Din", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi., Türkiye Diyanet Vak. Yay., İstanbul 1994 c.9, 314.

³ Tümer, 314.

⁴ Tümer, 313.

⁵ Tümer, 313.

İslam açısından din insanı Allah'a ulaştıran yolların hepsidir. Bu yolda ameller, ibadetler, dualar ve insanın Allah'a ulaşmak amacıyla yaptığı her şey din kavramı altında değerlendirilebilir. Bu açılardan bakıldığında din zengin bir anlam dünyasına sahip olup, basit ve yalın bir kavram değildir.

İslam din kavramına geniş ve zengin bir anlam dünyası eklemekle, diğer semavî kaynaklı dinler daha yüzeysel tanımlarda bulunmuşlardır. Semavî dinler dışında kalan dinlerde de din kavramı, kurulu bulunan ahlaki düzen, yol, usul, inanç, bağ gibi anlamlar taşımaktadır.⁶

Burada şunu belirtmek gerekir ki, din tanımı çok zor yapılan alanlardan birisidir. Çünkü her din müntesibi kendi dininin verilerinden hareketle bir tanım yaptığı için evrensel bir tanıma ulaşmak zordur. Ancak din felsefesi açısından bir tanım yapabilmek için dinlerin ortak noktalarından hareket etmek gereklidir. Buna göre dinlere baktığımızda görürüz ki, bütün dinlerde inanç, ibadet ve ahlak olmak üzere ortak üç temel husus vardır. Her din kendi inanç sistemini kurmuştur. İnanılacak akideler ve bunları ifade kavramlar mevcuttur. Her din kendi ibadetlerini emreder. İbadet kişinin kutsal olan varlığa inancını gösterme yoludur. Her inanç sistemi ahlâkî bir düzen kurmaktadır.⁷

Dinlerin üç temel dinamiğinden yola çıkarak dinle ilgili şu tanımı yapabiliriz;

*"Din ferdi ve içtimai yanı bulunan, fikir ve tatbikat açısından sistemleşmiş olan, inananlara bir yaşam tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur. Din bir değer koyma, değer biçme ve yaşama tarzıdır. Kutsal bir yaratıcıya isteyerek bağlanma, teslim olma ve O'nun iradesine tabii olmaktır. Din bir takım şeyleri duyma, onlara inanma ve onlara göre bir takım iradî faaliyette bulunma meselesidir."*⁸

Din sadece inanç, sadece amel, sadece ahlâk değildir. Hepsinin birleştiği ve bir bütüne, bir amaca yöneldiği olgudur. Bu nokta da batının dinle ilgili düşünceleri bu tarif üzerinden yapılmaktadır.

⁶ Tümer, 313.

⁷ Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Fakültesi Yay., İzmir 2012, 6.

⁸ Aydın, 6.

Batılı düşünürler de din kavramına farklı anlamlar yüklemişlerdir. Tertillianus, "*Akl almaz olduğu için inanıyorum.*"⁹ derken, Anselmus, "*Anlamak için inanıyorum.*"¹⁰ demiştir. Yine Thomas Edison, "*Din bir saçmalaktır.*"¹¹ şeklinde bir açıklama yaparken Edward Burke, "*Din sivil toplumun ve bütün iyi şeylerin temelidir.*"¹² demiştir. Görüşler değiştikçe din algısı da değişmiştir. Materyalist düşünceler dini dışlarken Platon, Descartes, Kant gibi isimler dinin apaçık bir gerçek olduğunu savunmuşlardır.

Din insanın hayatına anlam arayışında bir çözümdür. İnsanlar manevî anlamda güç kazanmak ve hayatlarını anlamlandırmak için dine sarılırlar. Bireyler dine sarıldıkça içindeki kötülük ve olumsuzlukları daha çabuk aşmaya ve ahlaki olarak daha güzel bir yaşama ulaşırlar.

Fertlerin bireylikten çıkıp bir toplum olabilmesini sağlayan olgu dindir. Bireyler kendi menfaatleri kadar etrafındakilerin menfaatlerini de düşündüğünde toplumlarda huzur ve gelişme vücut bulur. Çalışmamızın temelini oluşturan Tolstoy içinde din kavramı şu şekildedir;

*"Din insanın kendisini parçası hissettiği ve davranışları için yol gösterici ilkeler çıkardığı o bütünle kurduğu ilişkidir. Din günümüze kadar, akıl sahibi insanlığın genel şartı olmuştur ve olmaya da devam edecektir."*¹³

Tolstoy, çağının ve edebiyatın büyük insanlarından biridir. Eserlerinde din olgusuna ve içinde yaşadığı dine sürekli bir eleştiri içinde olmuştur. Sürekli doğru din anlayışı arayışı içerisinde hayatını geçirmiştir.

Araştırmamızda amaç Tolstoy üzerinden din kavramı hakkında incelemelerde bulunmaktır. Tolstoy'un düşünce dünyasındaki önemli yeri bu noktada kendisine önem kazandırmaktadır. Eleştirel olarak dinlere bakabilmek, doğru inancı aramak konularında Tolstoy önemli bir yer edinmiştir. İnancımızı sorgulamak ve doğru inançlara sahip olmak konusunda yöntem olarak bizlere yol gösterici olacaktır.

⁹ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, 144.

¹⁰ Gökberk, 162.

¹¹ <http://www.bilgeler.net/etiketler/edison/>

¹² <http://www.canaktan.org/din-ahlak/din/ozluso-din.htm>

¹³ Tolstoy, *Din Nedir?*, Çev. Dominik Pamir, Metropol Yay., İstanbul 2008, 15.

Araştırmamız tanıtıcı bir araştırma türüdür. Belli bir kişi veya olgu üzerinden o konu hakkında genel niteliklerin belirlenmeye çalışıldığı bir çalışmadır. Çalışmamızda yöntem olarak ise belgesel kaynak derlemesi kullanılmıştır. Bu konuda gerek Tolstoy'un gerekse Tolstoy üzerine yazılan kaynakların derlenmesi ve incelenmesi yapılmıştır.

Ele alınan kaynaklardan yola çıkarak dinin genel tanımı ve bazı düşünürlerin din anlayışları hakkında genel bilgi verdikten sonra Tolstoy'un düşüncelerinde dinin yerini belirlemeye ve onun dini anlayışlara özellikle Hristiyanlığa yaptığı eleştirileri ortaya koymaya çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOLSTOY'UN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

Lev Nikolayeviç Tolstoy, soylu bir ailenin çocuğu olarak, Moskova'nın güneyinde bir şehir olan Tula'nın Yasyana Polyana adlı köyünde doğmuştur. Babası bir Kont, annesi bir Prenses olan Tolstoy oldukça soylu olan ailesinde, aile sevgisi ve huzurunu pek bulamadan büyümüştür.¹⁴ Henüz iki yaşında annesini ve dokuz yaşında da babasını kaybetmesi onun çabuk büyümesine yol açmıştır.

Annesi ve babasını kaybetmesi bu acının onda oluşturduğu etki, kafa karışıklığına, Tanrı'yı ve inancını sorgulamasına neden olmuştur. Ailesinin verebileceği sistemli bir din eğitiminden de uzaklaşmıştır. Bu durum Tolstoy'un sorgulayan, düşünen kişiliği üzerinde etkin olmuştur.

Tolstoy'un büyüme çağında akrabası olan iki kadının etkisi çok yoğundur. Tatyana Teyze ve Aleksandra adlı kadınlar, çocukluğunda dinle olan bağlantısını kurmasına da imkân sağlamışlardır. Fakat çocukluk yıllarından biraz uzaklaştığında kendi eseri *İtirafımlarım*'ın girişinde de belirttiği üzere, “*Hıristiyanlığın Ortodoks Mezhebine göre vaftiz edildim ve o doğrultuda eğitildim. Çocukluk ve gençlik yıllarımda bu şekilde eğitim gördüm, fakat üniversiteyi ikinci sınıfta bıraktığımda hiçbir şeye inanmıyordum.*”¹⁵ şeklindeki açıklamasıyla din kavramından uzaklığını belirtmiştir. Böylece hayatı boyunca süren çalkantıları başlamıştır.

Çocukluk döneminde yaşadıkları, onları büyüten kadınlardan gördüğü sevgi Tolstoy'u da sevgi dolu, şefkatli, hayal gücü geniş bir kişilikle doldurmuştur. Gelecekte yazacaklarının tohumları atılmıştır. 1841'de Kazan Lisesi'ne girmiştir. Bu öğrenimde hiç parlak olmamıştır.¹⁶ İlgi duyduğu dersler dışında bir gayret göstermemiştir.

¹⁴ Tolstoy, *Bilgelik Kitabı*, 253.

¹⁵ Tolstoy, *İtirafımlarım*, çev. Dr. Orhan Yetkin, Kaknüs Yay., İstanbul 2012, 9.

¹⁶ Romain Rolland, *Tolstoy*, çev. Yücel Tahsin, Multilingual Yay., İstanbul 2001, 15.

Kazan'da geçirdiği zamanlara “*Delikanlılık Çölü*” demektedir. Çünkü iç bunalımlarının, inanç çıkmazlarının yoğun olduğu bu dönemdedir. Özellikle din, maddiyat ve felsefi konularda yoğun sorgulamalar yaptığı bir dönemdir.¹⁷

Din hakkındaki sorunları hayatının bu döneminde baş göstermeye başlamıştır. Çocukluğu boyunca çevresinin etkisi ile ona bakan iki kadın ve etrafındaki çalışanlardan gördükleri sayesinde Kilise'den ve Tanrı inancında uzak olmasa da liseye geçtiği, farklı görüşlerle karşılaştığı Kazan yıllarında artık sorular sormaya ve bu sorulara cevaplar aramaya başlamıştır.

“*Bir şey düşünmüyorum artık, bir şey düşündüğümü düşünmüyordum.*”¹⁸ sözleri onun içinde bulunduğu çıkmazları anlatmaktadır. Stoacı olup bedensel işkenceleri denen daha sonra Epikürcü olup zevke dalan Tolstoy'un son durağı bu nihilizmdir.¹⁹

“*Gene de bir şeye inanıyordum. Neye? Söyleyemezdim. Tanrı'ya hâlâ inanıyordum, doğrusu hâlâ onu yadsımıyordum. Ama hangi Tanrı'ya onu bilmiyordum. İsa'yı ve öğretisini de yadsımıyordum; ama bu öğreti neydi söyleyemezdim.*”²⁰ Onun inanç arayışları ve ruhsal bunalımları bu dönemlerden başlamış, başkaldırı ve sorgulamalarının başlangıçları bu dönemlerinde olmuştur.

Yazın hayatında eserlerinin içerikleri, düşünce hayatındaki bu sorgulama ve bunalımlar üzerine ilerlemiştir. İçinde bulunduğu sistemi, dinsel yapıyı sorgulaması onu her zaman için sansürlenene bir yazın hayatına ilerletmiştir.

Liseden sonra ikinci defa da Kazan Üniversitesi, Doğu Dilleri Fakültesine, Arap ve Türk Dilleri bölümüne yerleşmiş ve bir yıl sınıfta kaldıktan sonra Hukuk Fakültesi'ne geçmiştir.

1847 yılında geçirdiği bir rahatsızlık sonucu hastaneye yatmış ve bu süreçte yazma yeteneğini geliştiren günlük tutma alışkanlığını kazanmıştır. Hastanede yatarken

¹⁷ Rolland, 13.

¹⁸ Tolstoy, *Delikanlılık*, (çev. Ahmet Özpınar), Aden Yay, İstanbul, 93.

¹⁹ Orhan Düz, *Tolstoy Hayatı, Eserleri Üzerine Makaleler, Aforizmalar*, İstanbul, 2002, 14.

²⁰ Tolstoy, *İtişirlerim*, 12.

aynı odada bulunan Budacı bir Lama Rahibi onun din hakkındaki düşüncelerinde etkiler bırakmıştır.²¹

Günlüklerinde yazdıklarına bakılırsa toplumun çalkantıları ve kendisinin kusursuzluk arayışları onu toplumdan ve üniversiteden soğutur. İkinci sınıftan sonra okulu bırakıp Yasyana Polyana'ya döner. Köyüne dönen Tolstoy, burada halkla yakınlaşır. Onlara yardım etmek, onları eğitmek ve onların koruyucuları olmak ister. Ve bu dönemde ilk yapıtları arasında sayılan *Bir Beyzade'nin Sabahını* yazar.²²

Borçları ve bunalımları onu farklı bir arayışa yöneltir. Askerlik için Kafkasya'ya gider. Burada ordu sınavına girer ve bir topçu subayı olarak orduya katılır. *Çocukluk Öyküleri* adlı kitabını da burada yazmıştır. Eser bir Rus dergisinde yayımlanmış ve büyük ilgi görmüştür.²³

Kafkasya Hikâyeleri ve Kazaklar gibi eserleri bu dönemin ürünleri iken *Savaş ve Barış*'ın tipleri ve içerikleri de bu dönemden beslenmektedir. Kafkasya'da geçirdiği zamanlar eserlerinin içeriklerine yansımıştır. Bu dönem vatan coşkusu içini iyice sarmıştır ve Tanrı'yla da arası daha iyi ve nettir.

1854'de Sivastopol'da Türklere karşı savaşmıştır. Bu savaş Tolstoy için bir ayırım noktası olmuştur. *Sivastopol* adlı eserini burada yazmıştır. Eserin iki yönlü oluşu onun savaşın gidişatı içerisinde nasıl bir değişim geçirdiğinin göstergesidir.

Sivastopol serisinde üç eser vardır, bu üç eserden özellikle ikincisi diğerlerinden farklıdır. Diğer eserlerinde yurtseverlik varken serinin ikincisinde diğerlerinden farklı olarak bu dine aykırı savaşa lanet yağdırmaktadır.²⁴

Tolstoy savaş sonrası 1855 yılında askerlikten istifasını vermiştir. Askerliğin onun için uygun bir meslek olmadığını anlamıştır.²⁵ Artık edebiyatçıları arasında yerini almıştır. Herkes ona Sivastopol kahramanı olarak bakmaktadır. Fakat o bu ilgiden

²¹ Rolland, 15.

²² Rolland, 17.

²³ Rolland, 25.

²⁴ Rolland, 6.

²⁵ Düz, *Tolstoy'un Hayatı ve Eserleri Üzerine Makaleler*, 36.

memnun kalmaz. İçindeki ikilemler edebiyat hayatında barınmasını da zorlaştırmaktadır.

Bu dönemde Avrupa yolculukları yapmıştır. Fransa, İsviçre ve Almanya'ya yaptığı yolculuk onu farklı düşüncelere sürüklemiştir. Fransa'da gördüğü idam cezası, İsviçre'de gördüğü fakir ve zengin ilişkileri onu uygarlık ve ilerleme konusunda düşüncelere yöneltmiştir. Zamanın geçmesinin uygarlıkların ilerlemesi için yeterli olmadığına karar vermiştir.²⁶

Köyüne dönüp fakir çocukların eğitimi için bir okul açar ve eğitimle ilgili kitaplar yazmaya başlamıştır.²⁷ 1860-1861 tarihlerinde tekrar bir Avrupa turuna çıkan Tolstoy'un bu seyahat sırasında kardeşi Nikolay'ı kollarında kaybetmesi onun "İyiye ve her şeye" olan inancını sarsar. Tanrı'yı ve sanatı da yadsımasına neden olur.²⁸ Sevdiklerini kaybetmek Tolstoy'un Tanrıyla arasındaki sıkıntıyı oluşturan temel nedenlerden biri olarak görülebilir. Küçük yaşta anne ve babasını kaybetmesi ve en önemlisi kardeşinin kolları arasında ölümü onu fena bir şekilde sarsmıştır.

Tolstoy için sanat dinin bir parçasıdır. Tanrı'yla insan arasında bağ kurma yoludur²⁹. Bu nedenle dinî sarsıntılar geçiren Tolstoy sanat görüşünde de farklılıklar yaşamıştır.

Tolstoy köyüne, Yasyana'ya döner. Burada toprak işleri ve edebiyat çevresi arasında geçip giden hayatında en önemli dönüm noktası daha sonra evlendiği eşi Sofya Andreyevna'ya âşık olmasıdır. Kendini çirkin bulması yüzünden üç yıl boyunca açıklamaz fakat en sonunda açılır ve olumlu cevap alır.³⁰

Evliliğinin ilk zamanları hayatının en düzenli ve mutlu dönemidir. *Anne Karenina*, *Savaş ve Barış* bu dönemin eserleri arasındadır. Bu dönemde eşi Sofya sadece ev hayatında değil edebiyat hayatında da ona çok destek olmuştur. Kendisi de ufak hikâyeler yazan Kontes Tolstoy eşinin yazılarına yardımcı olmuş, gerektiğinde

²⁶ Düz, 38.

²⁷ Rolland, 44.

²⁸ Düz, 39.

²⁹ Tolstoy, *Sanat Nedir?*, çev. Baran Dural, Şule Yayınları, İstanbul, 1992, 91-92.

³⁰ Düz, 42.

eserlerini temize çekmiştir. Hayatında var olan bu düzen, Tolstoy'un halka ve eğitime zaman ayırabilmesine olanak tanımıştır.

Tolstoy bu dönemde eserlerini rahatça ortaya çıkarmasını, yaşamını düzene sokabilmiş olmasını, aile hayatının onun karmaşık düşüncelerden arındırmış olmasına bağlamaktadır. Bu dönemde Tanrı, ahlak, toplum problemlerinden uzak kendi hayatının içerisinde kaybolmuş bir durumdadır. Bu durumda ona son derece özgür bir düşüncenin kapılarını açar.³¹

Bu düzen ve karmaşık düşüncelerden uzaklık Tolstoy'a geçmiş buhranlarını sadece bir süre unutturabilmiştir. İnanç karmaşası, toplum sorunları tekrardan gün yüzüne çıkar. Bu süreçte eşi Sofya ile de ayrı düşer. Tolstoy'un dine olan sorgulamaları karısı için bir hastalık gibidir. Ve onun da bir an önce geçmesini umar. Evinde onu anlayan kızları dışında kimse yoktur. Oğullarına göre düşünceleri anlamsızdır.³²

Bu dönemde *Dogmatik Tanrı Bilinci, İncim Nedir? Ne Yapmalıyız? Karanlığın Gücü* gibi sansürlen, karşıt seslerin yükselmesine neden olan eserlerini yazmıştır. *Kroyçer Sanat, İvan İlyiç'in ölümü* ve *Diriliş* adlı eserleri de bu dönemin ürünleridir.

Diriliş adlı eserinde var olan bir vaftiz ayini anlatımı onun kilise tarafından aforoz edilmesine yol açmıştır. Bu durum Tolstoy için bir sıkıntı oluşturmamıştır. Çünkü o, kilisenin tekelinde bulunan Hristiyanlığın İsa'nın öğretilerinden uzak olduğunu öne sürmektedir.³³

1882'den beri tasarladığı *Sanat Nedir?* adlı eseri de bu dönemin ürünlerindendir. Bu eser toplumun bozulmuşluğuna mizahî bir eleştiri olarak görülebilir. Tolstoy toplum ve din görüşlerinin etrafında bir sanat tanımı yapmaktadır. Bir yapıtın sanat değeri, ancak sanatçının ruhunu toplumla buluşturabilmesi yoluyla ortaya çıkar demektir. Tanrı ve insan sevgisini halka ulaştıran sanat ise en yüce sanattır. Tolstoy'a göre sanatın

³¹ Düz, 54.

³² Düz, 93.

³³ Düz, 74.

asıl amacı, Ahlâkî mükemmelliktir.³⁴ Kişiyi Ahlâkî olarak eğiten topluma yön veren sanat yücedir.

Tolstoy, bunalım ve sorgulamalar üzerine yaşadığı hayatının bu son dönemlerinde evinde ve ailesinin içinde kendisini sürekli olarak yalnız hissetmiştir. 1910 yılında 28 Ekim gecesi basit kıyafetler, not defteri ve kalem gibi basit ihtiyaçlarını da yanına alarak sessizce evinden ayrılmıştır.

Trenle yaptığı bu yolculukta alt düzey vagonlarda tanınmadan yolculuk yapmaya çalışmıştır. Gidiş yönünün Balkanlar ve Sırbistan olduğu da yaptığı yolculuktan anlaşılmaktadır. 1910 yılında 7 Kasım gecesi sınıra geldiğinde geçişine izin verilmez. Bu sırada rahatsızlığı artmıştır ve istasyon şefinin çalışma odasında hayatını kaybetmiştir.³⁵

Ölümünün duyulması üzerine sevenleri ve ailesinin katılımıyla geniş bir cenaze töreni yapılmıştır. Kilisenin eli altında olmayan tüm halka açık bu cenaze töreni sonrası Tolstoy, Yasyana Polyana'da kendi istediği yere kendi istediği şekilde, kilise töreni olmadan defnedilmiştir.

Tolstoy'un yaşamını bilmek, eserlerini ve düşünce dünyasını anlayabilmek açısından önemlidir. Çünkü o yazmış olmak için yazmak ya da harika eserler bırakmak için yazmamıştır. O, toplumu anlatan, içinde yaşadığı dönemden izler taşıyan eserler bırakmıştır. Hayatını bilmeden bunları gerçek anlamda anlamak da mümkün olmayacaktır.

1.2. ESERLERİ

Tolstoy, roman, öykü, hikâye, deneme ve oyun türlerinde birçok eser vermiştir. Bunlar hayatının dönemlerine göre içerik açısından değişimler gösterir. Tolstoy'un eserlerinde var olan konu değişiklikleri ya da hayata bakış açısındaki farklılıklar, onun hayatı boyunca yaşadığı düşünce bunalımlarının bir göstergesidir.

³⁴ Tolstoy, *Sanat Nedir?*, 59.

³⁵ Düz, 100.

Çocukluk ve İlk Gençlik adlı eserlerinde sanki kendi hayatını anlatıyormuş gibi bir izlenim uyandırmaktadır. Fakat anne ve babasını küçük yaşta kaybetmesini göz önüne aldığımızda bu eserlerde aslında hayalindeki yaşantıları anlattığını ifade edebilir.

Delikanlılık adlı eseri ise Kazan'da artık düşüncelerinin değişim yaşadığı, dini ve inancını sorguladığı bir dönemde yazdığı eseridir. Bu eserde bu bunalımların izleri açıkça görülmektedir.

Üniversite döneminde Jean Jacques Rousseau ve Emile Durkheim ile tanışır. Bu tanışma ile ilk felsefe denemelerini ortaya koyar.³⁶ Bunların içerikleri Rousseau üzerine bazı denemelerdir. Bu dönemde toplumsal zorunluluklara bir başkaldırı ve düşünce bağınazlıklarına eleştiriler temel konularını oluşturmaktadır.

Üniversiteyi bırakıp köyüne döndüğünde *Bir Beyzade'nin Sabahı* adlı eserini ortaya koyar. İlk ciddi, kayda değer yapıtlarından biridir. Halka yardım ve onları eğitmeye dair düşüncelerini, eserindeki karakter *Prens Nekludov* üzerinden vermektedir.

Halktan bunalıp yeni arayışlara yöneldiği sırada Kafkasya'ya gider ve savaşa katılır. Burada *Sivastopol Hikâyeleri*'ni yazar. Hikâyelerinde yer alan düşünce değişikliği, ilk eserlerinde savaşın, vatanın değerini anlatırken sonraki eserlerinde dinin bu savaşı sevmeyeceğine yer vermektedir, bu durum onun düşüncelerinde yer alan çekişmeleri ortaya koymaktadır.

Savaş ve Barış, savaşın, toplumdaki sınıf ayrımının, savaşta karşılaştığı kişilerin ve savaş sırasında aldığı notların derlemesinden oluşan bir üründür. Aristokratlar, köylüler, mareşaller, erler, imparatorlar ve çocuklar romanın görünüp kaybolan kişileridir.³⁷ Ruhsal çözümlemeler ve betimlemeler eserde yoğun olarak yer etmiştir. Eser Avrupa'da büyük ilgi görmüştür.

Gençlik ve aşk temalı *Kazaklar* adlı eseri ise lirik romanın bir örneğidir.³⁸ Kafkasya'da bir kazak kızına âşık olan bir delikanlının, *Olenin*'in hikâyesidir. Tolstoy içinde var olan aşk, sevgi ve keder gibi bütün duyguları bu eserinde ortaya dökmüştür.

³⁶ Düz, 17.

³⁷ <http://www.filozof.net/Turkce/edebiyat/edebi-sahsiyetler-kisilikler-biyografileri/917-lev-nikolayevic-tolstoy-kimdir-hayati-eserleri-edebi-sahsiyetler-kisiligi-calismalari-rus-yazar-unlu-kitaplari-resimleri-biyografileri.html?showall=&start=2>, 5-11-2017

³⁸ Rolland, 28.

Savaşın ve ölüm duygularının onda bıraktığı izlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan *İvan İlyiç'in Ölümü*'nde ölümün yalnızlığını ve her koşulda bir son olduğunu ortaya koymaktadır.

Anna Karenina, 1800'lü yıllarda Rus toplumunun içinde bulunduğu durumu, farklı hayat parçalarını barındıran eseridir. Bu eserde hem tutucu ve demokrat düşüncelerini hem de kendi yaşamının bazı izlerini ortaya koymaktadır. Eser karakteri *Levin*'in kardeşinin ölümü, Tolstoy'un kardeşi Dimitri'nin ölümünün acı bir canlandırılışıdır.

Evliliğinin ilk döneminde yararlı ve etkili eserler ortaya koyan Tolstoy, zaman içerisinde din ve inanç kavramlarıyla olan sorgulamalarına tekrar düşer. Hristiyanlığı ve tüm dinleri sorgulamaya yönelir. Din tartışmalarının yer aldığı; *Doğmatik Tanrı Biliminin eleştirisi*, *Dört İncil'in Uygunluğu*, *İnancım Neden İbarettir?*, adlı eserlerinde bu konu üzerinde uzun çıkarımlarda bulunmuştur.

Ne Yapmalıyız? adlı eserinde İncil'e, dine ve toplumsal yalanların tümüne savaş açmıştır. Artık dinî düşüncenin sakin ortamından zihnindeki çatışmaları ortaya koyduğu bir alana geçmiştir.³⁹

Tolstoy'un din tartışmaları onu sadece bu konuda yazmaya yönlendirmemiştir. Aynı zamanda O, sanat alanında da yazmıştır. Çünkü Tolstoy için din, ahlak ve sanat birbiri içindedir. Sanat, din ve ahlak için araçtır. Bu görüşlerini ise *Sanat Nedir?* adlı eserinde ortaya koymuştur.

Yazarın oyun, öykü ve düşünce tarzında birçok eseri mevcuttur. Bunları yazı türlerine göre inceleyecek olursak şöyledir;

Romanları: *Kreutzer Sonat*, *Diriliş*, *Hacı Murat*, *Serge Baba*, *İnsan Nasıl Ölüyor?*⁴⁰

Öyküleri: *Toprak Ağasının Sabahı*, *Baskın*, *Ormanın Kesimi*, *İki Süvari Subayı*, *Bir Karşılaşma*, *Tipi*, *Üç Ölüm*, *Aile Saadeti*, *Polikuska*, *İnsanlar Arasında Boş Bir Konuşma*, *Usta ve Çırak*, *Köyde Şarkı Söylemek*, *Köyde Dört Gün*, *Yanlış Kupon*,

Masalları: *Oyun'dan Sonra*, *Masallar*, *Fil ile Tilkiler*, *Masallar*, *Tolstoy'dan*, *Günlük ve Mektuplar*, *İlk hatıralar*, *İtirafımlarım*, *Sevginin Talebi*

³⁹ Rolland, 83.

⁴⁰ <https://www.turkedebiyati.org/tolstoy.html>, 05-11-2017

Eğitim eserleri: *Adam Öldürme!, Birbirinizi Sevin, Gençliğin Savunması, Şiddetin Yasası ve Sevginin Yasası, Sebep ve Din, Din ve Erdem, Bir Okuma Kitabı, Popüler Öğretim, Yeni Bir Okuma Kitabı* ⁴¹

Sosyal ve siyasi denemeleri: *Kadınlar, El Emeği, Zihinsel Hareketlilik ve El Emeği, Kültür Şöleni, Bir Devrimci'ye Mektup, Açlık, Utandır!, Vatanseverlik ve Barış, Liberallere, Bakanlara, Sonun Başlangıcı, Rus Devrimi, işçi Sınıfı Nasıl Özgür Kılınabilir?, Hükümetin, Devrimcilerin ve Halkın Bir Savunması, Mülkiyet Sorununun Tek Çözümü*⁴²

1.4. DİN HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİNDE ETKİLİ OLAN DÜŞÜNÜRLER

Tolstoy'un düşünceleri sürekli gelişim göstermiştir. İnsanlar zaman içerisinde kişilerden, yaşantılardan ve öğrenilen birçok şeyden etkilenirler. Tolstoy'un düşüncelerinde zaman içerisinde değişimler yaşamıştır. Bu değişimlerde yaşantısının yanında okuduğu, dinlediği ve tartıştığı birçok insanın etkisi olmuştur. Onun din hakkındaki düşüncelerine geçmeden önce bu isimlerden bahsetmek faydalı olacaktır.

Bir yazar, bir düşünür, çağının önemli bir ismi olarak Tolstoy'un düşüncelerinde değişimler ilk gençlik yıllarında başlamıştır. Bu dönemde yattığı hastanede karşılaştığı bir Budist Rahip onun ilk yönlendiricisidir. “*Şiddete dayanmayan direniş*” düşüncesi, Tolstoy'un din direniş ve savaşa karşıdır tutumunun başlangıcını ortaya çıkarmıştır. Din alanındaki görüşlerine yer verirken bu konudan yoğun olarak bahsedilecektir.

Yirmili yaşlarda okuduğu, Goethe'nin *Herman ile Dorothe* ve Homeros'un *İlyeda Destanı* eserlerinin kendisinde iz bıraktığını, düşüncelerini yenilediğini kendisi

⁴¹ <https://www.turkedebiyati.org/tolstoy.html> 05-11-2017

⁴² <https://www.turkedebiyati.org/tolstoy.html> 05-11-2017

belirtmektedir.⁴³ Hastane döneminde yazdığı günlüğünde şu sözleri vardır; “Goethe’yi okuyorum ve birçok fikir doğuyor içime.”⁴⁴

Evlilikle aradığı mutluluğu bulduğu artık çocuklarına ve büyük topraklara sahip olduğu bu dönemde eski buhranlarına tekrar döner. Aile saadeti onu bir süre oyalamıştı fakat içindeki çatışmalar sona ermemiştir. Bu dönemde Pascal’ın *Pensées* adlı eserini çokça okumuştur. Pascal’ın görüşlerinin de düşüncelerinde etkisi büyük olmuştur.⁴⁵

Rusya’nın iç devrimlerle uğraştığı bir dönem olan 1900’lü yıllarda Çin halkına ilgi duymaya başlamıştır. Lao Tzu ve Konfüçyüs’ü incelemeye, onların görüşlerini öğrenmeye başlamıştır. Bu dönemde birkaç Çinli ileri gelenlerle yazışmalarda bulunmuştur. Bu yazışmalardan anlaşılmaktadır ki Tolstoy Çin halkının, şiddetten uzak oluşunun Tao’nun görüşlerine bağlı olmasında görmektedir. Fakat Tolstoy yazıştığı kişilere, artık Çinlilerin de şiddete meylettğini buna engel olmaları gerektiğini belirtmiştir.⁴⁶

Tolstoy, Konfüçyüsçülüğün "Başkasının sana yapmasını istemediğin şeyi başkasına yapma", Tao’nun ise "Fedakâr ol" ilkelerini kendi dinî yaşamına uygun bulmuş ve görüşlerini bunlarla desteklemiştir.

Tolstoy, Hz. Muhammed’den ve onun görüşlerinden de çokça etkilenmiştir. *Bilgelik Sevgisi* adlı derleme kitabında Hz. Muhammed’in görüşlerine de yer vermiştir. Hatta onun “Allah’ım, hayatım yoksulluk içerisinde geçsin ve yoksul öleyim.” duası Tolstoy’un en sevdiği duadır ve hayatına da çok uygundur.⁴⁷

Kafkasya’da ve Rusya’nın birçok bölgesinde Müslümanlarla temas kurmuş bulunan Tolstoy’a Müslüman kesimden çokça mektup da gelmiştir. Bu mektuplarda Tolstoy’un Hristiyanlığa yönelttiği eleştiriler tebrik edilmiş ve İslâm’a davete yer verilmiştir. Yenilikçi bir Müslüman olan Muhammed Abduh’la mektuplaşmaları

⁴³ Düz, 44. (Tolstoy, Günlük, Haziran 1863'den naklen)

⁴⁴ Düz, 44. (Tolstoy, Günlük, Haziran 1863'den naklen)

⁴⁵ Düz, 55.

⁴⁶ Düz, 81.

⁴⁷ Düz, 84.

olmuştur. Onun yenilikçi görüşleri Tolstoy'un din anlayışına daha uygun gelmiştir. Fakat yine de Tolstoy kibar bir şekilde İslam'a girmediğini onlara belirtmiştir.

Tolstoy'un Hint dinlerine karşı kayıtsız kalması da beklenilecek bir durum değildir. Hinduluğu yenileyen isim Gandhi ile de iletişime geçmiştir. Bu iletişim Gandhi'nin "Direnmezlik yasasına" olan ilgisi ile başlamıştır.⁴⁸

Tolstoy hayatı boyunca arayış içerisinde olmuş bir insandır. Arayışlarında kimseye kapılarını kapatmamıştır. Her düşünceden her coğrafyadan insanla fikir alışverişinde bulunmuştur. Kısaca yer verdiğimiz isimler onun görüşlerinde en çok yer etmiş isimlerdir. Bu konuda torununun şu sözleriyle özet ve genel bir kanı oluşturabiliriz;

*“Tolstoy genel olarak yazarlara ve edebiyata karşı sofuydu. Rousseau’nun fikirlerinden çok etkilenmişti, aynı zamanda Voltaire’in ve Montaigne’nin çalışmalarını da biliyordu.”*⁴⁹

1.4. YAŞADIĞI HAYATIN DİN HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİNE YANSIMASI

Düşünceler yaşamdan beslenen ve yaşantı yoluyla ortaya çıkan olgulardır. İnsan yaşadıklarından yaptığı çıkarımlarla, yaşarken hissettikleriyle fikirlerini oluşturur ve geliştirir. Yazarlar, düşünce adamları ve toplumun önde gelen isimleri incelendiğinde bunun açık örnekleri görülmektedir.

Tolstoy’un düşünceleri de yaşamından beslenmiş ve yaşam koşulları düşüncelerine yön vermiştir. Çocukluğu, gençliği ve yaşlılığı ayrı ayrı incelendiğinde bu durum açıkça ortaya çıkmaktadır.

Annesini iki yaşında babasını dokuz yaşında kaybetmiş olması, çocukluk döneminin en iz bırakan olayıdır. Eserlerinde yer verdiği mutlu aile tabloları onun aile sevgisi ve ilgisi konusunda içinde taşıdığı bu boşluğu göstermektedir. Gençlik yıllarında kardeşini kolları arasında kaybetmesi ise Tanrı'yı ve inancını sorgulamasında en önemli

⁴⁸ Düz, 89.

⁴⁹ <http://listelist.com/tolstoyun-torunundan-tolstoyun-hayati/02.11.2017>

etken olmuştur. Sevdiklerini kaybetmesi, ölümle bu kadar yakınlaşmış olması onun sorunlarını ve dinle ilgili buhranlarını arttırmıştır. Gençlik yıllarında başlayan doğru din, doğru inanç karmaşası, ölüm ve kaybetme düşüncesi ile artmıştır.

Tolstoy'un bazı zamanlar zihni durulmuş, kiliseye ve Hıristiyanlığa bağlı bir görüntü çizmiş olsa da zamanla tekrar sorgulamaları başlamış ve içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir. Toplumsal sorunlar, statü farkı, halkın eğitimsizliği ve kilisenin de zengine destek olan görüntüsü zaten sorgulamalar içinde olan Tolstoy'un kiliseden iyice uzaklaşmasına neden olmuştur.

Kafkasya'da geçirdiği dönem, askerlik yılları, kendi milletinden ya da düşman devletten olan ölümleri görmesi onun sorunlarına bir yenisini eklemiştir. Çünkü o, dinin savaşa ve çatışmaya karşı olduğuna inanmaktadır.

Kazan'da yaşadığı yıllarında hastanede yatakhane arkadaşı olan Budist bir rahipten aldığı ve hayatı boyunca da kabul ettiği öğretiye göre savaş dinin savunduğu bir olgu olamazdı. Budist rahipten, “*Şiddete dayanmayan direniş*”, yani hoşlanmadığımız, gerçekten onaylamadığımız şeylere evet dememek, bize hoşlanmadığımız şeyleri yapan insanlara, o hoşlanmadığımız davranışlarla karşılık vermemek, sevgi ve merhametle öğretileri yayma düşüncesi onun savaşı ve şiddeti hiçbir zaman kabul edememesine yol açmıştır.⁵⁰

Tolstoy Kafkasya'da ilk zamanlar vatan sevgisi ve kahramanlık gibi duyguları ön plana çıkmış olsa da sonrasında savaşın ve şiddetin dine karşı olduğu gerçeğine tekrar sarılmıştır. *Sivastopol* serisinde bu düşünce dönüşümü açıkça görülmektedir. Öykülerinin temaları vatan ve millet konularından başlamış, savaşın ne kadar dinden uzak bir olgu olduğuna dönüşmüştür.

Âşık olduğu ve evlendiği dönemlerde hayatı düzene girmiş bir süre sadece eserleriyle ilgilenmiştir. Bu dönemde üç yıl boyunca aksatmadan Ortodoks kilisesine gitmiştir. Vaazlara, vaftiz törenlerine katılmış ve bağlanmak için bir yol aramıştır fakat

⁵⁰ Düz, 14.

ekmek - şarap ayininde İsa'nın kanı ve eti var düşüncesi bir türlü onu tatmin etmemiştir.⁵¹

Kilisenin akla uymayan uygulamaları onu zaman içerisinde tekrar eski sorgulamalarına döndürmüştür. Eşi bu hallerini hastalık olarak tanımlamaktadır. Eşi ve oğulları onun dinle ilgili düşüncelerinde ona karşı durmuşlardır.

Diriliş adlı eserinde var olan bir vaftiz törenini anlatması Kiliseden aforoz edilmesine neden olmuştur. Var olan Kilise'yi doğru görmediği için bu durum onu etkilememiştir.

Rusya'nın geçirdiği devrimler, yaşadığı iç sıkıntılar, halkın ezilip sıkıntı çekmesi kilise ve Hristiyanlığa olan karışıklığını arttırmıştır. 1905 devrimi döneminde halkın hasta, aç, susuz ve sefalet içindeki hali onu devlet adamlarına karşı söylemler ortaya koymaya yöneltmiştir. Her ne kadar kilisenin Tanrı'sına inanmıyor olsa da bir Tanrı'nın varlığına inanmayı hiçbir zaman bırakmamıştır.⁵²

Yaşadığı hayattan tat almayan, evinde rahat olmayan Tolstoy düşüncelerinin peşinde bir gece evinden ayrılmış ve trenle Balkanlara doğru yola çıkmıştır. Sınırdan geçmesine izin verilmemiştir ve burada bir istasyonda vefat etmiştir. Ölümünde bile din anlayışı ortaya çıkmıştır. Çünkü cenazesi kilisenin yönetmediği ilk halka açık cenaze olmuştur.⁵³

⁵¹ Düz, 58.

⁵² Düz, 79.

⁵³ Düz, 100.

İKİNCİ BÖLÜM

TOLSTOY'UN DİN DÜŞÜNCESİ

2.1. GENEL OLARAK DİN VE DİNİN İNSAN HAYATI İÇİN ÖNEMİ

Tolstoy, evrensel olarak değer taşıyan kişiliklerden biridir. İlim, sanat, edebiyat ve felsefe gibi birçok alanda çalışmalar yapmış bir kişiliktir. Yaşadığı dönemin sosyal, siyasi ortamından etkilenmiş, eserlerinde konu olarak bu temalara yer vermiştir. Toplumsal sorunlar, yaşanan savaşlar, halkın ezilen kitle olması onun konuları arasındadır. Roman ve hikaye tarzı yazılarının yanında onun hayatının temel arayışı olan din konulu eserleri de Tolstoy'un edebî yönü içerisinde büyük yer kaplamaktadır.

Hayatı boyunca doğru din arayışında olan Tolstoy'u bu arayışa yönelten düşünce dönemindeki insanların artık "Din çağı kapandı artık bilimin çağıdır."⁵⁴ vurgusu sayılabilir. Din basit bir olgu mudur ki insanlar bunu boş verip bilime dayalı bir hayat sürsünler? Dinin hayatımızdaki yeri bilimin sığ haliyle kapatılabilir mi? Bu düşünceler Tolstoy'u içinde bulunduğu din olan, Hristiyanlık da dahil olmak üzere tüm dinleri sorgulamaya yöneltmiştir. Dinleri sorgulayan Tolstoy, dinlerin akide, ibadet ve düşüncelerini eleştirmektedir. İnancın kendisine yönelik bir sorgulama yapmamaktadır. Çünkü evrende var olan düzen onu inanılacak bir varlık arayışının gerçek olduğu düşüncesine götürmüştür.

Tolstoy'a göre hayvanlar hayatlarını belirli düzenlere göre yaşar. Örneğin arı yaptığı fiilin sonunda bal elde eder, bir kuş bulduğu çöplerle yuva yapar. Fiillere anlam kazandıran, fiillerin sonuçlarıdır.⁵⁵ Hayvanlar bütün bunları içgüdüsel olarak yaparlar. İnsan ise onlardan farklıdır. İnsan aklıyla daha sonuçlar ortaya çıkmadan kararlar alıp, sonuçları kestirebilir. İşte akıl yetisi rasyonel insanı oluşturur. Aklıyla karar verebilen insanın dinden uzak bir yaşam sürmesi imkansızdır. İnanmak aklın bir yetisidir. Onun bu düşüncesini şu sözlerinde açıkça görüyoruz:

⁵⁴ Tolstoy, *Din Nedir?*, çev. Yeşim Ilgın, Metropol Yay., 2008 İstanbul, 11.

⁵⁵ Tolstoy, *Din Nedir?*, 13.

*"Din insanın kendini parçası hissettiği ve davranışları için yol gösterici ilkeler çıkardığı o bütünle kurduğu ilişkidir. Din günümüze kadar, akıl sahibi insanlığın temel bir şartı olmuştur ve olmaya devam edecektir."*⁵⁶ Tolstoy'un burada bahsettiği 'din' kavramı Hristiyanlık, Budizm, Hinduizm gibi sistemleşmiş bir din değildir. Onun dinden kast ettiği şey insanın fitratında var olan inanma ihtiyacıdır.

Din olgusu toplumlarda günlük hayatı, sosyal yaşamı, fertler arası ilişkileri düzenleyen bir kurum olarak genel bir kabul görmüştür. Fakat A. Reville, B. Constant, Bayie gibi düşünürlerin yanı sıra Yahudilerin, Brahman'ın, Budizm'in din tanımlarını ele alan Tolstoy, onların düşüncelerinde var olan din kavramını dikkate alsa da Allah'a karşı insanın yükümlülüğü, insanın üstün varlıkla iletişimi görüşlerinden yola çıkarak, dinin sadece insanın insanla ilişkisini değil aynı zamanda sonsuzlukla ilişkisini de kurması gerektiğini savunur.⁵⁷

Din sadece insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek için var olan bir kurum değildir. İnsanın manevî olarak güçlenip Tanrıyla ilişki kurması için de gereklidir. Hatta dinde asıl amaç Tanrı'yla iletişime geçilmesidir. Tanrı'yı yanında hissederek onunla güçlenmek, manevî olarak ilerlemektir.

Dinler de insanlar gibi doğar, büyür ve ölür. Toplamlar yaşadıkları dinleri mutlaka tahrif ederler. Brahman, Hinduizm ya da Hristiyanlık doğdukları şekilde devam etmeyi başaramamışlardır. Tolstoy, tahrifin en çok dini kullanan sınıfların işine yaradığını belirtmiştir. Bütün dinler temelde insan eşitliği düşüncesinde iken dinlerin tahrif oluşuyla güçlü insanlar diğerleri üzerinde hakimiyet kurmaya başlamıştır.⁵⁸ Asıl işlevlerinden sapma yaşayan dini görüşler zamanla bozulmuşlardır. Tolstoy için dinler insanlarla aynı tabiattadırlar, onlar da insanlar gibi doğar büyür ve büyüme esnasında bozulmalar yaşayarak ölürlere. Fakat bizim inancımız İslam'a göre bu anlayış yanlıştır. Diğer anlayışlar bozulmalar yaşasa da hak olarak kalmış tek din İslamiyet'tir.

Tolstoy'a göre, tahrif edilen din kavramı, belirli grupların elinde yer alan, insanları yönetmeyi ve isteklerine uydurmayı sağlayan bir güç olarak kullanılmaktadır. Her inanç

⁵⁶ Tolstoy, *Din Nedir?*, 15.

⁵⁷ Tolstoy, *Din Nedir?*, 19.

⁵⁸ Tolstoy, *Din Nedir?*, 23.

içerisinde bu duruma karşı durmaya çalışan bireyler olsa da toplumların büyük çoğunluğu bu durumu kabul etmiş görünmektedir.

Toplumların içinde bulundukları bozulmuşluklar onları dinin getirmesi gereken ahlak ve aydınlatmadan uzaklaştırmış ve hatta insanlığın daha önce hiç bulunmadığı bir cehalet ve ahlâksızlık zirvesine ulaştırmıştır.⁵⁹ Toplum dinden, dinin aslından uzaklaştıkça cehalet ve ahlâksızlık toplumlarda yayılmıştır. Din gerçek anlamda yaşandığında huzurun, bilgeliğin yoluyken tahrif edildiğinde bilgisiz ve ahlâksız toplumların ortaya çıkmasına neden olan bir olgu haline gelmektedir.

Tolstoy'a göre bütün dinler bütün zamanlarda tahrif olmuş durumda değildir. Özellikle ortaya çıktıkları dönemlerde doğru ilkeler üzerinde ilerlemişlerdir. Fakat zamanla bozulma yaşanmıştır. Tahrif olmadan önceki zamanların da inançlarda duygu, akıl ve ibadet ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Bu ilişki ise doğru inancı meydana getirir. Doğru inançlar da doğru davranışları ortaya çıkarır. Yani insan davranışları, duygular sonucu ortaya çıkan inanma ihtiyacının akıl yoluyla rasyonelleştirilmesinden ortaya çıkar. Bu davranışların dinlerdeki adı ibadetlerdir.⁶⁰ Yanlış inançlarda, yanlış ibadet ve davranışlar ortaya çıkarmaktadır. Amellerin doğru ve tam olması inancın güçlü ve doğru olmasıyla alakalıdır.

Tolstoy kendi açısından bu düşüncelere sahip olsa da, bizim içinde bulunduğumuz İslâmiyet için daha öncede belirttiğimiz bozulma ve aslından sapma yaşanmamıştır. İslâmiyet, insanlardan faydalı ibadetlerle Allah'a ulaşmalarını ister. İnsanın ibadet yoluyla hem toplumla güzel ilişkiler kurmasını hem de yaratıcıyla iletişim kurmasını istemektedir.

İman ve amel bütünlüğü Tolstoy'un görüşlerinde bu şekilde yer almaktadır. Bu sözlerden yola çıkarak diyebiliriz ki Tolstoy, imanın amelde vücut bulmasını istemektedir. Zamanla tahrif olan dinlerde ise görülmektedir ki insanlar dinin istediği amellerden uzaklaşmış batıl yollara düşmüşlerdir. Batıl ameller ise materyalist

⁵⁹ Tolstoy, *Din Nedir?*, 44.

⁶⁰ Tolstoy, *Din Nedir?*, 26.

dünyanın, zengin kesimin ve aristokrat sınıfın amaçlarına hizmet eden sonuçlar taşımaktadır.⁶¹

İnancın sağlam temeller üzerine kurulu olması, aklın ilkeleriyle çelişmemesi bir dinin en önemli noktalarındandır. Çünkü yanlış inançlar, ahlâka ve toplum yaşamına zıt sonuçlar ortaya çıkarır. Tanrı'ya ulaşmak, onunla iletişim kurmak için var olan bir din değil de bazı gruplara fayda sağlayan inanç şekilleri ortaya çıkar. Fakat gerçek anlamda yapılan ameller topluma ve tüm insanlara fayda sağlamalıdır. Toplumun ilerlemesine katkı yapmalıdır. Ancak bu tarz fiiller gerçek anlam taşımaktadırlar. Amellerin toplumun geneline değil de bir gruba fayda sağlaması, o grubun gücünün artması için yapılıyor olması dinlerdeki bozulmuşluğun temel göstergesidir. Adalet ve eşitlik ilkesine zıt olan bu durum tahrif olmuş dinlerin genel özelliği olarak sayılabilir.

Tolstoy için dinlerin tahrif olup bu hale gelmesinin üç yolu vardır. Bunlar, din adamlığı, mucizeler ve kitapların mutlak doğruluğudur.⁶² İnsanlar bu üç yolla uyutulur, zihinleri etkilenir ve dini kullanmak isteyenlerin emirlerine uygun hale gelirler. Bu nedenle din kavramı gerçekten menfaat ya da çıkar için çalışmayan, halkın zihnini köreltmeye değil özgürleştirmeye çalışan kişilerce anlatılmalıdır.

Tolstoy gerçek bir din anlayışının; dogmaları, yozlaşmış din anlayışlarını ve insanları kuru bir inançla bağlayacak mucizeleri kabul etmeyeceğini belirtmektedir.⁶³ Ona göre insan aklına uygun, ayakları yere basan ilkelere sahip inançları kabul eder. Mucizeler ve uçuk kaçık hayallerle insanları kandıran anlayışları gerçek görmez. Tolstoy da akıl ve bilginin zıttında var olan, bilgileri hayali kurgularla insanlara kabul ettirmeye çalışan inanca karşıdır. Tolstoy için de akıl ve bilimle çatışmayan, hayali hikayelere dayanmayan din, gerçek bir inanç şekli olabilir.⁶⁴

Tolstoy'a göre günümüz dinleri karmaşık ve anlaşılmaz olgular olarak halka sunulmaktadır. Teslis, vaftiz, günahkar doğma, reenkarnasyon, nirvana gibi halkın direk algısına açık olmayan sadece inancına açık olan konular dinlerde yer almaktadır.⁶⁵

⁶¹ Tolstoy, *Din Nedir?*, 27.

⁶² Tolstoy, *Din Nedir?*, 30.

⁶³ Tolstoy, *Din Nedir?*, 60.

⁶⁴ Tolstoy, *Din Nedir?*, 61.

⁶⁵ Tolstoy, *Din Nedir?*, 60.

Tolstoy, dinin herkesin algısına açık ve herkes tarafından paylaşılabilen gerçekleri olduğunu kabul eder. İnanç şekillerinin bireylerin algısını zorlamayan, açık, sade ve anlaşılır inanç şekilleri olması gerektiğini belirtir. İnançlar halk içindir olmalıdır. Fakat yaşanan din anlayışları karmaşık ve halkın algısını zorlayan anlayışlardır. Bu dinin özünün herkes için aynı şekilde yaşanılır olmasının karşıtı bir durumdur.

Tolstoy'a göre dinin basit ve yalın bir şekilde var olması ise insanın ruhunda var olan cevher sayesinde olabilir. İnsan Tanrıyı sevmekle, O'nu içinde düşünmekle içindeki cevheri büyütebilir ve Tanrı'nın ruhunu içinde yaşattıkça, O'nun tecellisi ile davranışlar ortaya koydukça gerçek dini ortaya koyabilir. İnsanda var olan cevher ve tanrısal ruh vicdandır. Tolstoy için kişinin davranışlarını sorgulaması ve kendini kontrol altında tutabilmesi için en büyük etken vicdandır. Kişiler bir inanca mensup olmasa dahi vicdanlarına göre yaşadıklarında hata yapmazlar. Tolstoy bunu şu sözleriyle ortaya koymaktadır:

*"Vicdani olan ve manevî olgunlukla yaşayan kişiler gerçek anlamda dindardır. Bunun dışında kilisenin emrinde, idareyi elinde tutanların yönetiminde olan bir din anlayışı dinden uzak bir anlayıştır. Bireylerin ve toplumların maddi manevi huzur bulması için manevî olgunluk ve vicdani tavırlar ortaya koyulmalıdır."*⁶⁶

Tolstoy demiştir ki, insanlık, toplumları huzura kavuşturmak ve toplumlarda huzuru sağlamak için birilerinin tek elinde olan ya da din adı altında şiddeti körükleyenlerin olduğu anlayışlarda ısrar etmemelidir. Bu ısrar gerçeği köreltir ve ona ulaşmaya engel olur. Şahısların egemenliğinde inançların baskısında değil özgür düşünce ve inançların altında yaşanan hayatlar var olmalıdır. İnsanlar din kisvesi altında verilmiş olan aldatmacayı yıkmalı ve gerçeği benimsemelidir.⁶⁷ Herkesin kendi özgür düşünce ve inancını yaşadığı toplumlar var olmalıdır.

Tolstoy gerçek ve özgür bir inanca sahip topluma ulaşmak için, insan aklını kullanmalı ve sorgulamalar yapmalıdır demiştir. Kendisine verilen bilgileri sorgulamadan kabul etmemelidir. Bu konu dini içerikli olsa dahi sorgulamalı, akıl ve mantığın ilkelerine aykırı ise hayatını bunlara göre yönlendirmemelidir. Sorgulama

⁶⁶ Tolstoy, *Din Nedir?*, 69.

⁶⁷ Tolstoy, *Din Nedir?*, 70.

olmazsa yanlışlardan kaçınılamaz. Yanlış inançların peşinden gitmemek için doğrunun ne olduğunu bilmek gerekir. Doğruyu öğrenmek, doğru bir yaşama ulaşmak için de çaba sarf edilmeli, okuyup, araştırılmalıdır. Tolstoy için yanlış bilgiyi düzeltmenin yöntemi farklı bir temele dayanmaktadır.⁶⁸

Tolstoy verdiği bir örnekte dini inançların nasıl düzeltileceği konusunu açıklamaktadır. Bu örnekte dolu bir bardağın boşaltılmadan doldurulmasının mümkün olmadığını belirtir. Bardak boşaltılmalıdır ki onu yeniden doldurmak mümkün olsun.⁶⁹ Yani yanlış inançlar zihinden atılmadan doğru bir inanç edinilemez. Bu nedenle her birey inancını sorgulamalı ve yanlış inançlardan kurtulmalıdır. Yeni ve doğru inançları arayıp bulmalıdır.

Tolstoy'un bu düşüncesi Descartes'in her şeyden şüphe etmeden doğru bilgiye varamam düşüncesiyle benzerdir. Descartes'in şüpheciliği, bilgileri şüphe yöntemiyle eleyerek, doğruyu bulmak demektir.⁷⁰ Şüphe etmeden doğrulara ulaşamaz. Şüphe bir yöntemdir. Kişinin şüphe ettikçe kaybolup gitmesi değildir. Kişi ilk ve sağlam bir düşünce edinmeli ve oradan sebep- sonuç ilişkisi içerisinde doğru bilgiler edinmelidir. Bu görüş Tolstoy'da, eski bilgiler elenmeden, zihin temizlenmeden doğru bir inanç yerleştirilemez olarak kendisini göstermektedir.⁷¹

Bireyler zihinlerinde bulunan, çocukluktan gelen, daha önceden sorgulamadan edindiği tüm bilgi ve inançları akıl ve mantık ilkelerine göre gözden geçirip, bunların doğruluğunu tekrardan onaylamadıkça doğru bilgi ve inançlara ulaşamazlar. Tolstoy'un görüşleri de "İnancını sorgula ve yanlışları atıp doğru inançları yerine yerleştir." ilkesini öğütleyen bir çağrı yapmaktadır. Tolstoy hayatındaki yanlışlıkların temelini inanç konusunda bulmuştur. Bu noktada şüphe ettiği, doğrusunu bulmaya çalıştığı bilgilerin başında Hristiyanlık inancı ve inanma duygusu gelmiştir.

Tolstoy Hristiyanlığı sürekli olarak eleştirmiştir. Fakat bu eleştirileri İsa'nın getirdiği Hristiyanlık için değil zamanla yozlaşan, menfaat için çalışan ve kilisenin tek

⁶⁸ Tolstoy, *Din Nedir?*, 62.

⁶⁹ Tolstoy, *Din Nedir?*, 62.

⁷⁰ Gökberk, 262.

⁷¹ Tolstoy, *Din Nedir?*, 62.

elinde bulunan Hristiyanlık inancı içindir. İleride ayrıca yer verdiğimizde açıkça görülecektir ki Tolstoy İsa'nın getirdiği Hristiyanlık ilkelerine asla eleştiride bulunmaz.

Dinlerin ve inançların bozulmuşluğu konusu her zaman tartışılan bir konu olmuştur. Bu konuda bir çok yorum ve düşünce var olmuştur. Tolstoy, bu konulardaki sorgulamalarında yalnız değildir. İnanç konusunda birçok isim ve düşünürün görüşleri de düşünce dünyasında yer almaktadır. Edebiyat ve düşünce dünyasının öne çıkan ismi Friedrich Nietzsche de eserlerinde bu görüşlerine yer vermiştir. Tanrı kavramının yozlaşması, din kavramının basitleştirilmesi ve çıkar için kullanılır hale gelmesinden eserlerinde açıkça bahsetmiştir. Nietzsche Tolstoy'a benzer bir şekilde şunları söyler:

*"Hristiyan tanrı kavramı (hasta tanrısı olarak tanrı, örümcek olarak tanrı, tin olarak tanrı) yeryüzünde ulaşılmış en yoz tanrı kavramlarından biridir; belki de tanrı tipinin batış sürecindeki en düşük seviye işareti temsil eder."*⁷²

Bu ifadeler göstermektedir ki Tanrı'nın kategorize edilmesi, basitleştirilmesi, Tanrı kavramının ve dinin bozulmuşluğunun apaçık ifadesidir. Tanrı maddeden, insanların çıkar ilişkilerinden bağımsız bir kavram olarak kalmalıdır. Nietzsche de Tolstoy gibi, İsa'dan sonraki Hristiyanlığın bozulmuşluğuna vurgu yapar ve şunu belirtir:

*"Hristiyanlığın işareti bir inançta, diyelim ki, İsa tarafından kurtarılmış inancında görmek saçmalık kertesinde yanlıştır: yalnızca Hristiyanca bir pratik, çarmıhta ölenin yaşadığı gibi yaşanmış bir yaşam, Hristiyanca'dır..."*⁷³

Tolstoy'un bu sözleri açıkça göstermektedir ki, İsa çarmıhta acı çekti, tüm insanların günahlarının karşılığını verdi demek yanlış bir anlayıştır. Suç bireyseldir. Bir şahsın suçunu başka bir şahsa yüklemek mantıki değildir. Hristiyanlık bu ve bunun gibi akidelerle değil İsa gibi yaşamakla ortaya konulabilir.

Tolstoy ve Nietzsche'nin ortak noktası yaşanan Hristiyanlığın aslından uzak olduğudur. Nietzsche de Tolstoy gibi sadece Hz. İsa'nın gerçek bir Hristiyan olduğunu ve onun ölümüyle diğer insanların kurtuluşu akidesinin yanlış olduğunu belirtmektedir.

⁷² Friedrich Nietzsche, *Deccal*, çev. Oruç Aruoba, Hil Yay., İstanbul 2001, 8.

⁷³ Nietzsche, 20.

Ona göre kurtuluşun yolu çarınıhta gerilen kişi gibi yaşamaya çalışmaktır. İsa bir kurtarıcıdır fakat kurtuluş onun diğer insanlar için acı çekmesi değildir, gerçek kurtuluş onun gibi yaşamakla olur. Asıl İsa'nın öğretilerine uygun yaşamak insanın kurtuluşu ve gerçek dinidir.

Tolstoy, Nietzsche, Descartes ve daha birçok isim bazen ortak bazen farklı düşüncelere sahip olmuşlardır. Bu dünyanın bir kanunudur. Farklı insanlar ve farklı düşüncelerin varlığı her zaman ve mekanda kaçınılmazdır. Bu farklılıklarda öne çıkanlarından biri de gerçek din hangisidir konusudur. Herkes kendi inancını yegane doğru olarak görmektedir. Tolstoy bu konuda farklı bir yaklaşım içerisindedir. İnançlar farklılaşsa da akideler, temel kurallar her dinde benzerlik taşır düşüncesindedir. Tolstoy mutlaka ortak noktaları bulunduğunu düşünmektedir. Özellikle ahlâka verdiği önem göz önüne alındığında, ahlâkî ilkelerin evrenselliği konusunda ortak noktaların varlığını kabul ettiği görülmektedir. Bu bunu şu şekilde ifade eder.

*"Dinler biçim olarak ayrılırsalar da, temel ilkelerde aynılık arz ederler. Bütün dinlerde bu temel ilkeler hakiki dini teşkil ederler. İnsanlara uygun olan ve benimsenmesiyle insanları felaketlerden kurtaracak tek gerçek din budur."*⁷⁴

Dinlerin ibadetleri ve kutsalları farklıdır. Bölgeye, kabileye ve kutsal metinlerine göre birçok farklılıklar barındırmaktadırlar. Fakat Tolstoy bunların hepsinin temelde ortak ilkeler de, sevgi, adalet, doğruluk, güven gibi ilkelerdir. Bu ilkeler Tolstoy'a tüm dünyada yaşanan ortak bir dinin olabileceği düşüncesini vermiştir. Dünyanın neresinde olursak olalım geçerli olan olgulardır. Nereye gidilirse gidilsin ya da hangi zaman olursa olsun yalan, kötülük, saygı duyulan ilkeler olamaz.

Tolstoy her ne kadar eleştiride bulunmuş olsa da, Hristiyanlık dininin gerçek din olduğu düşüncesini de dinlerin temel ilkeleri düşüncesinden yola çıkarak açıklamaktadır. Tolstoy için Brahmanizm'e, Konfüçyanizm'e, Taoizm'e uyan ilkeleri ile Hristiyanlık tek gerçek dindir.⁷⁵ Tolstoy Hristiyanlığın bu noktada gerçekliğini kabul eder. Onun eleştirisi zamanla yaşanan bozulmalardır. Hristiyanlığın yani İsa'nın getirdiği haliyle İsa'nın öğretilerinin tüm insanlık için geçerli ilkeler olduğunu söyleyen

⁷⁴ Tolstoy, *Din Nedir?*, 63.

⁷⁵ Tolstoy, *Din Nedir?*, 64.

Tolstoy, böylece Hristiyanlığın tek gerçek din olduğunu da kabul ettiğini ortaya koymaktadır.

Tolstoy için, Hristiyanlığın gerçekliği konusuna öne çıkan bir nokta vardır. Buna dikkat etmek gerekmektedir. Tolstoy yaşanan Hristiyanlığın ilkeleri için değil İsa'nın emirlerindeki Hristiyanlık için tüm insanlığa ait ilkeleri barındırır demektedir. İsa'nın dağdaki vaazındaki emirler ahlaki ilkelerin toplamıdır. Bu nedenle de evrensel olarak geçerli sayılabilir.

Tolstoy'un bütün dinlerde ortak bulduğu yön nedir diyecek olursak şu sonuca varırız;

*"Her şeyin kaynağı olan bir Yaratan vardır. Her insanda bu kaynaktan bir öz ve görüntü vardır ve o insan kendi hayat tarzıyla bu özü büyütebilir ya da küçültebilir de. Bu kaynağı çoğaltmak için nefsini kör edip içindeki sevgiyi çoğaltmalıdır. Bunu yaparken size nasıl davranılmasını istiyorsanız başkalarına öyle davranmalısınız."*⁷⁶

Tolstoy, sevgi ve saygı temelinde gereken bir hayat sürdürülmesini öğütlemektedir. Bu kavramlar da hiçbir zaman ve mekana bağlı değildir. Bu kavramlara bağlı kalarak sevgi ve saygıya dayalı bir yaşam sürdürülmesi halinde insan yaratıcıya ulaşabilir.

İsimleri farklı olsa da her din bir yaratıcı güçten ve o yaratıcı gücün insanlardan isteklerinden oluşur. İnsan yaratıcıya ulaşmak için nefsinin isteklerine engel olmayı öğrenmelidir. Kişi kendi isteklerini başkalarına tercih etmemeyi öğrendiğinde, empati yapabildiğinde nefsini kırmış ve Tanrı'yla yakınlaşmış olur.

Tolstoy *"Bilgelik Kitabı"* adlı eserinde tüm dinlerde ortak olan düşüncelere yer vermiştir. İslamiyet, Hristiyanlık, Yahudilik, Budizm, Hinduizm gibi bütün inançlarda doğru bulduğu sözleri bu eserde toplamıştır. İnsan sevgisi, Tanrı'nın varlığı, ahlâkın üstünlüğü, ruhun niteliği vb. bir çok konuda bir çok inançtan görüşler yer almaktadır.

⁷⁶ Tolstoy, *Din Nedir?*, 64.

Bu şekilde açıkça görülmektedir ki Tolstoy her dinin içinde mutlaka diğer inançlarla ortak noktaların var olduğuna kesin olarak inanmıştır.

Tolstoy'a göre, insanlar dinin hayal ürünleri, kurmaca yapılar barındırmalarını isterler. Doğaüstü, mucizevî şeyler varsa bağlanırlar. Tolstoy'un yaptığı din tanımı aklın sınırlarından çıkmayan ahlakî kuralların öne çıktığı bir yapı olduğu için bu insanlarca bir ideoloji olarak görülecektir. Tolstoy için din insan üstü olan, mucizeler ve doğa üstü olaylarla var olan bir olgu değildir. Din insanın Tanrıyla olan bağıdır.⁷⁷

İnsanın Tanrı'yla olan bağı ise vicdandır. Vicdanın ilkelerine uymayan, onun sesini duymayan kimse Tanrının adını kirletmektedir. Bu düşüncesini Tolstoy, *Bilgelik Kitabı* eserinde yer verdiği, John Ruskin'in şu sözüyle göstermektedir;

*"İnsan kendi yüreğinin ve vicdanının sesini reddedip, bunlara uymadığı sürece, yeryüzünde Tanrı'nın adını yüceltmek yerine, O'nun adını kirletir. İnsan kendi kalbi ve vicdanına uyduğu sürece, Tanrı'nın adını yüceltmiş olur ve onun kudretinden nasibini alır."*⁷⁸

Tolstoy için kişi vicdanına kulak verdiği ve davranışlarına onunla yön verdiği sürece Tanrı'yı yüceltir, O'nunla yaklaşır. Vicdandan uzaklaştıkça da Tanrıdan uzaklaşır ve Tanrı'nın değeri onun için azalır. Dini Tanrı'yla olan bir bağdan fazlası olarak görmek isteyenler onu hurafelerle ve batıl inançlarla doldurmaktadır. Dini hurafelerle, mucizelerle doldurmak, onu akıl ve bilgidен uzaklaştırmak dini sadece işlevsiz bir hale getirmektir. Çünkü din hayata anlam katmayan, kuru disiplinler bütünü değildir. Din insanla Tanrı arasında kurulan kutsal bir bağıdır ve bu bağ bilgidен yoksun değildir. Din bilgiyle ilerleyen, toplumları bir arada tutan, onları huzur içinde yaşatmayı amaçlayan bir olgudur. Tolstoy şu sözleriyle bu düşüncelerini özetler;

"İnsan ruhu Tanrının kuzusudur." sözüne bir Yahudi kıssasında rastlarız. Tanrı'nın ışığı senin ruhuna yansımıyorsa, insan değersiz ve zayıf bir yaratıktır. Fakat bu ışık ruhuna yansıdığı anda, ancak dinin aydınlattığı ruhlarda yanar, insan

⁷⁷ Tolstoy, *Din Nedir?*, 65.

⁷⁸ Lev Tolstoy, *Bilgelik Kitabı*, (çev. Sefer Guseynov), Az Kitap, İstanbul 2015, 29.

dünyanın en kuvvetli varlığı olur. Yeryüzünde yürüyen kendisi değil, Tanrı'nın ışığıdır. Gerçek din budur."⁷⁹

Din dogmalarıyla, mucizeleriyle değil, kişinin hayatına yön veren bir ışık olmasıyla anlamlı hale gelir. Tanrı'nın ruhu insanın yaşamında ahlâkî olarak yaşanmışlığa dönmelidir. İşte gerçek din yaşamın içinde olan ve ona yön veren dindir.

Görülüyor ki Tolstoy, dinin sadece bir mucizelerden oluşan bir olgu olarak görülmesini ve akıl dışılığını eleştirmekte ve dinin sosyal hayatın içinde olması gerektiğini ifade etmektedir. Dinin ancak bu şekilde Tanrı ile insan arasındaki sağlıklı ilişkiyi ortaya koyacağını düşünen Tolstoy, ahlâk temelli bir inanç sistemi kuran dinin yaratıcıyla insan arasındaki ilişkiyi sağlıklı yapacağını söylemektedir. Bu düşüncelerinden dolayı Tolstoy'a, ahlak kendi başına yeterli değil midir? İnsan bir dine bağlanmadan ahlâka uygun olarak yaşarsa yeterli olmaz mı? sorusu sorulmuştur. Ahlâkî hayattaki temel gaye gören hatta sanatın dahi ahlâk için bir araç olarak kullanılması gerektiğini belirten Tolstoy için bu sorunun cevabı bir makaleyle verilecek kadar önemlidir.

Din nedir? adlı eserinde yer alan Ahlâk makalesinde, 1839 yılında Alman Ahlâk ve Kültür derneği tarafından kendisine sorulan bu soruya cevap vermiştir. Orada özetle şöyle demektedir:

*"Ahlak, hem dinin, yani insanın dünyayla girdiği ilişkinin bir sonucu hem de her dinde, hayatın anlamı nedir sorusunun cevabıdır. Dinin cevabı, hayatın anlamı izahını bazen önceleyen, bazen de ardılı olan bir ahlaki gerekliliği içerir. Ahlâk, dinin önerdiği yaşayış biçimine dahildir ve dinden koparılamaz."*⁸⁰

Din ahlâkî ilkelere bağlı olarak hayatın anlamını bulmayı sağlar. Sadece ahlâkî ilkeler olarak yaşandığı takdirde eksik yaşanır. Sosyal yaşamı ahlâkî olarak düzenleyen din manevi olarak da insana destek vermektedir.

⁷⁹ Tolstoy, *Din Nedir?*, 77.

⁸⁰ Tolstoy, *Din Nedir?*, 96.

Tolstoy'a göre, ısıyı veren güneş ve içine güneşin işlevini gören odun atıldığı için ısı veren soba benzetmesi, din ve ahlâk konusunda açıklayıcı bir benzetmedir.⁸¹ Ahlâk bir odun ısınmak için kullanıldığı gibi ancak insanlar tarafından bir amaç için kullanıldığında fayda vermektedir. İnsan ahlâkı din için kullandığı zaman geçerli ve sosyal bir ahlak düzeni oluşur. Din bir soba ise ahlâk onun ısı vermesini sağlayan maddedir. Soba olmadan odun, odun olmadan soba işlevini gerçekleştiremez.

Ahlâk kavramından yola çıkarak kendi inanç sistemini oluşturan Tolstoy için, dinler değil, ahlâk kavramı önemlidir. Bu sadece ahlâk olsun gerisi önemsizdir demek değildir. Bu noktadan yola çıkan Tolstoy, daha önce de bahsettiğimiz gibi tek bir ahlâki sistemin dünya geneline yayılmasıyla, etkili ve iyi bir düzenin kurulabileceğini düşünmektedir.

Tek bir din anlayışı, tüm dünyada geçerli tüm dinsel oluşumların birleşiminden ortaya çıkan bir din anlayışı, Tolstoy'un hayatının son zamanlarında var olan bir görüşüdür. Bütün dinlerin yozlaşmış olduğunu fakat İsa'nın öğretilerinin gerçek haliyle hepsine hitap ettiğini belirtmektedir.⁸² Bu da kendisinin sonradan oluşturduğu bir din değildir. İsa'nın bozulmamış öğretilerinden ortaya çıkan bir anlayıştır.

Tolstoy kendi İncil'ini yazma çalışmaları yapmıştır. Burada İsa'nın asıl öğretisini, tüm dinlerin asıl özünü ortaya koymaya ve açıklamaya çalışmıştır.⁸³ Her dini inancın parçalarının birleşmesiyle ortaya konacak tek bir inanç için çaba harcamış fakat bir sonuca ulaşamamıştır.⁸⁴

Tolstoy'un dünya üzerinde geçerli tek bir din arayışı sonuçsuz kalmıştır. Bu çabaları bir oluşum ortaya çıkaramamıştır. İnsanların çıkar beklentileri, inanç şekillerindeki farklılıklar, Tanrı kavramının değişiklik göstermesi gibi birçok farklılık mevcutken geçerli tek bir inanç anlayışı, sosyal gerçekliğe uygun bir anlayış değildir.

⁸¹ Tolstoy, *Din Nedir?*, 102.

⁸² Acar Burak Bengi, *Tüm Dinlere ve "Müslüman Tolstoy" İddialarına Tolstoy'un Cevabı*, e yayınları, İstanbul 2005, 54.

⁸³ Bengi, 56.

⁸⁴ Bengi, 56.

Çalışmamızın girişinde de belirttiğimiz gibi Tolstoy bilimle birlikte yürüyen ve çağın gerekliliklerine uyum sağlayan bir din anlayışı benimsemiştir. Akla aykırı unsurlar içeren, kilise, din adamları ya da sosyal sınıflar tarafından yönetilen bir din anlayışını hiçbir zaman doğru bulmamıştır. Bundan sonraki başlıkta yer vereceğimiz üzere Tolstoy, Hıristiyanlık gibi yozlaşmış ve toplumun bir kesimine hitap eder hale gelmiş dinleri her zaman için eleştiren bir yaklaşım sergilemiştir.

İnsanı toplumsal birlikteliğe götüren ahlâka ve sevgiye davet eden bir din, Tolstoy için gerçek bir din olmuştur. O, dinlerin değil, Tanrı'yla iletişim kurma yollarının yanlışlık ve doğruluğu ile ilgilenmiştir. Hıristiyanlığı eleştirirken onun özünü değil tahrif oluşunu eleştirmiştir.

Diyebiliriz ki Tolstoy'a göre, akıl ve bilimle yol alan, hurafelerden arınmış, ahlâkın topluma yön verdiği din ve inanış sayesinde kişiler arınabilir ve Tanrı'yla ilişki kurabilirler. Buna göre, Tolstoy için din, kişinin Tanrı'yla ilişkisinden başka bir oluşum değildir. Kişi Tanrı'yla ilişki kurarken bazı sorumlulukları yerine getirmelidir. Bu da vicdan ve ahlâk birlikteliği ile gerçekleşir.

2.2. DİNİ DÜŞÜNCESİNİN TEMEL KAVRAMLARI

2.2.1. İman

İman, sözlükte, güven duygusu içerisinde tasdik etmek, onaylamak anlamında kullanılan bir kelimedir.⁸⁵ Genel olarak, bir şeyin ya da kimsenin varlığına, bir iddianın doğruluğuna inanma, biri için güven besleme durumudur.⁸⁶ Türk dil kurumu sözlüğüne göre, bir düşünceye gönülden bağlı bulunmaktır.⁸⁷ İslam açısından iman kavramı da imanın sözlük anlamından uzak değildir. İman kavramı Kur'ân-ı Kerîm'de; tasdik, tevhit, namaz, peygamberi onaylama gibi anlamlarda kullanılmaktadır.⁸⁸

⁸⁵ Mustafa Sinanoğlu, "Din ", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, c.22, 212.

⁸⁶ Cevizci, 463.

⁸⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime

⁸⁸ Sinanoğlu, "Din", 212.

İslami bir bakış açısına göre iman üç boyuttan oluşur, ilki dürtü, ikincisi zihnin iman düşüncesiyle dolması ve son olarak davranışsal görünümüdür yani ibadetlerdir.⁸⁹ İman sadece kalpte yaşanan veya dilde olan bir şey değildir. İman kişinin her haline yansımalıdır. Bireyler iman ettikleri düşüncenin yeryüzündeki görüntüleri olmalıdır.

İman Yahudilikte Tanrı'ya inanmayı, insanlara güvenmeyi ifade eder. Kutsal kitaplarda da kullanılışı bu şekildedir.⁹⁰ Yahudilik ve İslamiyet'te bu şekilde sözlük anlamına yakın çevrede olsa da Hristiyanlıkta biraz farklı bir çerçeveye geçmektedir. Hristiyanlıkta, "ilâhî vahiy yoluyla gelen ve kilise tarafından doğru olarak takdim edilen öğretileri (dogma) kabul etmek" anlamında kullanılmaktadır.⁹¹

Hristiyanlığın yaptığı bu tanım, çalışmamızın konusu olan Tolstoy'un görüşleriyle tezat teşkil etmektedir. Kilise'nin işlevini kaybetmiş olduğunu bildiren Tolstoy için Kilise'nin emirleri doğru kabul edilemez. Yaşayan Hristiyanlık için iman, ümit edilen şeylerin cismi, görünmeyenlerin delilidir. Tolstoy'a göre ise iman manevi bir hal olduğu için bunu cisimle birleştirmek kabul edilebilir değildir.⁹²

Tolstoy için iman:

*"Ne ümittir, ne güvendir, ama belli bir manevî haldir; insanın dünyadaki konumunun onu belli hareketleri yapma sorumluluğunun bilincinde olmasıdır. Yani sadece akide kitaplarının söylediği gibi görünmeyen şeylere görünür gibi inanması veya ümit edilen şeylere ulaşmayı arzulaması değildir."*⁹³

Tolstoy'a göre iman sadece zihinde bitmez. iman inandıklarının yaşama yansımasıdır. Yaşarken imanın getirilerine göre karar vermek ve hareket etmektir. İman ve amel kavramının birlikteliği, inananların bunları insanın yaşadıklarına yansıtmalarıyla ortaya çıkar. İman kuvveti insanın amelleriyle, yaşantısıyla birliktelik gösterir. İmanı güçlü olan kişi çevresinde inancı için güzel bir örnektir. Bilgelik Kitabında Tolstoy'un

⁸⁹ Alper Hülya, *İmanın Psikolojik Yapısı*, Rağbet Yay. İstanbul 2013, 32.

⁹⁰ Sinanoğlu, "Din", 212.

⁹¹ Sinanoğlu, "Din Mad.", 212.

⁹² Tolstoy, *Din Nedir?*, 33.

⁹³ Tolstoy, *Din Nedir*, 33.

Lao Tzu'dan yaptığı şu derleme yazarın bu konudaki fikrini bize açıklamaktadır; *"İnancı zayıf olan bir kimse, bu inancı başkalarında uyandıramaz."*⁹⁴

Var olan inanç şekilleri insanlara içinden çıkamadıkları sorunlar için çözümler sunmaktadır. İnsanlar akla aykırı da olsalar bunlara sorgusuzca inanıp kendilerini sıkıntıdan kurtarmaktadır.⁹⁵ Tolstoy için bu tamamen yanlış bir tutumdur. Akla aykırı olan bu inançlar gerçek imanın başta gelen özelliklerini kaybetmiş birer iman kopyasıdır.⁹⁶

Tolstoy der ki, *"İnanç insan hayatına ölümün yok edemediği bir anlam vermektedir."*⁹⁷ İnsan yaşadığı hayata anlam katabilmek için, gelecek nesillere doğru bir yaşam bırakabilmek için doğru bir inançla, akılla çatışmayan bir inançla yaşantısını devam ettirmelidir.

2.2.2. Ölüm ve Ölüm Sonrası Hayat

Ölüm, canlılığın sona ermesi halidir. Ruhun bedenden ayrılmasıdır. Hayatın içerisinde, bir son ve yok oluş, Tanrı'nın insanı cezalandırma yöntemi olarak görüldüğü inanç ve anlayışlar olsa da İslami kaynaklarda tam bir yok oluş ve umutsuzluk hali olarak görülmemektedir.⁹⁸ İslami kaynaklarda yaşatmanın karşıtı olarak kullanılmaktadır.⁹⁹ İslam da ölüm bir vuslat, bir kavuşma olarak değerlendirilmektedir. İslam açısından ölüm, mutlak bir yokluk olmayıp ebedî ve daha yüksek bir hayata geçiştir.¹⁰⁰

Bir Hristiyan olarak Tolstoy'da hayatının erken döneminde ölüm gerçeğiyle tanışmış bir kişidir. Erken yaşta annesini ve babasını kaybetmiştir. Bu noktada ölüm, onun eserlerinde ve düşüncelerinde yer etmiş önemli bir olgudur.

⁹⁴ Tolstoy, *Bilgelik Kitabı*, 29.

⁹⁵ Tolstoy, *Din Nedir?*, 35.

⁹⁶ Tolstoy, *Din Nedir?*, 35.

⁹⁷ Tolstoy, *İtişflarım*, 73.

⁹⁸ Gürkan Salime Leyla, *"Ölüm"*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, c.34, 32.

⁹⁹ Topaloğlu Bekir, *"Ölüm"*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, c.34, 36.

¹⁰⁰ Çağırıcı Mustafa, *"Ölüm"*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, c.34, 36.

Hız. Muhammed'in sözlerinden oldukça etkilenmiş olan Tolstoy'un Hız. Muhammed adlı bir eseri de mevcuttur. Bu eserinde ölüm konusu üzerine şu hadise yer vermiştir; *"..Mü'mine ölüm gelince, Allah'ın rızası ve ikramıyla müjdelendir. Önünde ölümden başka daha sevgili bir şey yoktur.. Mü'min Allah'a kavuşmayı sever, Allah da ona kavuşmayı sever...kâfir ise ölümden hoşlanmaz..."*¹⁰¹

Hız. Muhammed'in sözlerinde ölüm bir kavuşma olarak görölmektedir. Bir olumsuzluk değil bir güzelliştir. İnanan kişiler için ölüm, korkulmayacak sevinilecek bir olgu iken inanmayanlar için güzel bir olgu değil, korku vesilesidir.

İslam'ın bu bakış açısını kendisine yakın gören Tolstoy'a ölümün insanlara korku vermesi anlamsız gelmektedir. Ölüm, hayatı gerçekten anlamayan, hayatın bir yansıma olduğunu idrak edemeyenler için kötü ve mutsuzluk vericidir. Fakat hayatın geçici olduğunu bilen ve ona göre yaşayan için ölüm mutlu bir sona kavuşmadır.

Hayat Üzerine Düşünceler adlı eserinde ölüm ve ölüm korkusu üzerinde uzunca duran Tolstoy, ölümü şu benzetme ile açıklar;

*"Ölümden korkan bir insan için hayat, ışığa yaklaştıkça yavaş yavaş kısalan ve sonra büsbütün yok olan bir gölgenin yok oluşunu asıl nesnenin yok oluşu gibi görmeye benzemektedir. Bu kişi gölgeye asıl nesne gibi bağlanmıştır. Fakat gölgeye önem vermeyen,gölgenin azalmasının ışığa yakınlaşmakta delil olduğunu bilen kişi için ölüm bir üzüntü değildir."*¹⁰²

Her insanın hayatında, onun yaşam tarzını belirleyecek bir kurallar bütünü bulunmaktadır. Bu gelenekler, örf-adet ya da din olarak karşımıza çıkar. Hayatımıza yön veren bu düşüncelerden din olgusu, bizim içimizde bazı inançların ortaya çıkmasına neden olur. Ahiret inancı ve ölümden sonra hayat da bunlardan biridir.

Hıristiyanlık dini de kendine göre bir ahiret inancı sunmaktadır. Tanrı saydıkları İsa'nın kıyamet gününü bilmediğini söylerler. Kıyameti sadece "Baba" bilir. Ahirette azap, cennet ve cehennem vardır. Onlar için ahirette yaşanacak bir hesaptan önce yeryüzünde Mesih'in Krallığı kurulacaktır. Sonrasında ise kurtuluşa erenler ve

¹⁰¹ Buhârî, Rikâk 41; Müslim, Zikr 14.

¹⁰² Tolstoy, *Hayat Üzerine Düşünceler*, (Çev. Volkan Ünal), Kutup Yıldızı Yay., İstanbul 2015, 146 .

Hristiyanlar sonsuz bir ilâhî hayata ulaşacaklardır. Günahkarlar ise azap çekeceklerdir.¹⁰³

Tolstoy, asıl Hristiyanlığın savunucusu olarak ahiret ve ölümden sonra hayat kavramını İsa'nın asıl sözlerine dayandırır. İsa, ölümden sonraki hayatın Tanrı'nın ebedi yaşamına katılmakla olacağını belirtmektedir. İnsanın yeniden doğuşunun bedensel değil, yaşamını Tanrı'yla birleştirmekle olacağını kabul etmektedir.¹⁰⁴

Yeniden doğuş denildiğinde akla İsa'nın yeniden dünyaya geleceği fikri gelmektedir. Bu konuda İsa'nın sözlerinde kesin bir ifade yer almamaktadır. Tolstoy için eğer İsa bu konuda gerçekten bir geri dönüş olacağını bilseydi mutlaka bunu açıkça dile getirirdi.¹⁰⁵ İsa görüşlerinde net açıklamalara yer vermiştir. Bu noktada İsa'nın görüşlerinde açıkça bulunmayan inançları Tolstoy doğru kabul etmemektedir. Zaten kanonik İncillerde de bu inançtan bahsedilmemektedir.

Tolstoy, birçok konuda eleştiride bulunduğu yaşanan Hristiyanlık konusunda burada da aykırı düşünce içerisindedir. Ona göre ölümden sonra tekrar bir varoluş olacaktır fakat bu bedenen bir oluş değildir. Ayrıca İsa Mesih'in geri dönüşü diye bir olay da gerçekleşmeyecektir.

2.2.3. Tanrı

Tanrı kavramı insan hayatının varlığı kadar eski bir kavramdır. İnanma duygusunun getirdiği temel bir içgüdü sayılabilir. İnsanlık tarihsel gelişim içerisinde Tanrıyla ilgili farklı yaklaşımlar sergilemiştir. Bazı dönemlerde maddeye bağlanmış bir Tanrı inancı var olmuşken bazı dönemlerde aşkın bir Tanrı inancı görülmüştür.

Tanrı'nın varlığını kabul edenler teizm adı altında toplanmışken, bazı zamanlarda Tanrı'yı reddeden ateist gruplarda ortaya çıkmıştır. Bu gruplara göre evren kendi içinde varlığını devam ettiren bir mekanizma gibidir. Bir yaratıcı güce ihtiyacı yoktur.

¹⁰³ Aydın Mehmet, "Hristiyanlık", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, c.17, 348.

¹⁰⁴ Tolstoy, *İnancım. Neden İbarettir?*, (Çev, Dominik Pamir), Eko Kitaplığı, İstanbul, 2006, 112.

¹⁰⁵ Tolstoy, *İnancım. Neden İbarettir?*, 112.

Tanrı'nın varlığını kabul edenler, Tanrı'yı ispat için farklı deliller ortaya koymuşlardır. Tanrı'nın varlığını varlık kavramından yola çıkarak ispatlayan Ontolojik delil, evrenin var oluşu ve mükemmelliği üzerinden ispatlayan kozmolojik delil, evrende var olan ve bir amaca göre devam eden gaye- nizam delili, yaşanan dini duygular ve yaşanmış olaylardan beslenen dini tecrübe delili, Tanrı'nın varlığını bize ispatlayan yaklaşımlardır.

İslâmiyet açısından Tanrı kavramı genel bir kavramdır. İnsanlık tarihinde var olan tüm inanılan varlıklar Tanrı adı altında toplanmıştır. Bu noktada Allah için Tanrı kavramını kullanmak İslam için doğru değildir. İslâmiyet için inanılacak yegâne varlık Allah'tır. Allah diğer tüm varlıklardan üstündür. Allah Tanrı kavramının sığ anlamından daha yüce bir anlamdadır. O her şeyin üzerinde var olan, her şeye gücü yeten, her şeyin sahibidir.

Hristiyan inancında var olan Tanrı anlayışı karışık bir anlayıştır. Hristiyanlıkta tek bir Tanrı inancından değil üçlü bir Tanrı inancından bahsedilmektedir; baba, oğul ve kutsal ruh, İsa hem tanrının oğlu hem de insanlığın kurtarıcısıdır. Tanrı insanlığı günahattan kurtarmak üzere “biricik oğlunu” yeryüzüne göndermiştir. İsa, “ilâhî planı” yürürlüğe koyacak şekilde insanlığı kurtarışının sembolü olarak önce çarmıha gerilmiş, sonra da “ölülerden kıyam ederek” Baba'nın yanındaki yerini almıştır.¹⁰⁶

Tolstoy'un Hristiyanlığa yaptığı eleştirilerin başında Tanrı inancı gelmektedir. Akla ve mantığa aykırı inançların dinde yeri olmadığını söyleyen Tolstoy için Baba, oğul ve kutsal ruh gibi üçlü Tanrı inancı yanlış ve İsa'nın asıl sözlerine zıt bir görüştür. Din bilimden akıl ve mantıktan uzaklaştıkça tahrif olma durumu çoğalır ve doğru bir temelden geliyor olsa da yanlış bir sonuca ulaşır.

İsa, kendisinin Tanrı olduğuna dair bir şeyi açıkça söylememiştir ve bu konuda bir beyanda bulunmamıştır. Tanrı'nın aşkın yönünün kaldırıldığı bu anlayış gerçek Hristiyanlığa uygun değildir. Tolstoy, bu düşüncelerini şu sözlerinde dile getirmektedir:

¹⁰⁶ Demirci Kürşat, "Hristiyanlık", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, c. 17, 368.

*" Sözde inananlar Mesih-Tanrı'nın, Üçlü Birlik'in ikinci şahsı olduğuna ve yeryüzüne, insanlara nasıl yaşamaları gerektiğini örnek davranışlarıyla göstermeye geldiğine inanıyorlar."*¹⁰⁷

Üçlü Birlik ve İsa-Mesih'in Tanrılığı konusuna yaklaşımını bu sözündeki, sözde inananlar kavramında görebiliriz. Tolstoy İsa'nın Tanrılığına inanmamaktadır. Ona göre Tanrı aşkın bir varlıktır. Manevi bir haldir. Din ve inanç da insanın aşkın olan varlıkla iletişim kurması ve onda kendisini bulması için vardır.

Tolstoy, gençlik yıllarında başlayan sorgulamalarında Tanrı kavramı üzerinde çok durmuş ve düşünmüştür. Lise yıllarında Tanrı'nın olmadığını aklın ve bilimin esas olduğunu düşünüyor olsa da arayışları onu kendi zihnin de var olan bir Tanrı kavramına götürmüştür. İnsanların maddeleştirdiği, sığlaştırdığı bir Tanrı değil, aşkın bir Tanrı inancı Tolstoy için gerçek Tanrıdır.

Farklı arayışlar içerisinde olup, kendi görüşlerini tekrar ve tekrar çürütme ile de olsa en sonunda ruhunu hafifletecek bir anlayışa ulaşmıştır. Tanrı'nın olmadığı bir inanç tarzında boş ve anlamsızlık hissetmiştir. O'na göre insan hayatının anlam kazanması Tanrı'nın varlığı ile gerçekleşmektedir. Şu sözlerinde açıkça görülmektedir ki Tolstoy için varlıklar ancak Tanrı'yı bilmekle anlam kazanmaktadır.

*"Gördüm ki ben yalnızca Tanrı'ya inanınca yaşıyordum. Eskiden olduğu gibi şimdi de öyleydi: Tanrı'yı düşüneyim yetiyordu, canlanıveriyordum. O'nu unuttuğum O'na inanmadığım zaman hayat da yok oluyordu. Hayatın bu geri dönüşü ve bu ölüp gitme durumları neydi şimdi? Tanrı'nın varlığına olan inancımı kaybettim mi, yaşayamıyorum ki. O'nu bulmak konusunda az da olsa umudum olmasa, hayatıma çoktan son verirdim. Ama yaşıyorum işte. Öyleyse ne diye hâlâ arıyorum? diye sesleniyor biri içimde. Öyleyse 'O' vardır. O, Onsuz olmayan şeydir. Tanrı'yı bilmek ve yaşamak, bir ve aynı şeydir."*¹⁰⁸

¹⁰⁷ Tolstoy, *İnancım. Neden İbarettir*, 36.

¹⁰⁸ Tolstoy, *İtirafımlarım*, 73.

2.3. HİRİSTİYANLIK ELEŞTİRİSİ

Tolstoy, Hristiyan bir ailede yetişmiştir. Anne ve babasını kaybetmiş olsa da ona ve kardeşlerine bakan kadınlar küçüklük çağlarında onu Hristiyanlık gereklerine göre yetiştirmiştir. Lise çağlarında farklı kişilerle görüşmelerle başlayan dini soruları zamanla ilerlemiştir. Hristiyanlığa yönelttiği eleştiriler onu farklı düşünce dünyalarına ve yazın ürünlerine ulaştırmıştır.

Dogmatik Aklın Eleştirisi, Din Nedir?, İncim Neden İbarettir?, Tanrının Egemenliği İçimizdedir, Hayat Üzerine Düşünceler adlı eserleri başta olmak üzere bir çok eserinde tahrif olan, çıkar için kullanılan, insanların menfaati için değiştirilmiş Hristiyan din anlayışına karşı çıkmaktadır. *Diriliş* adlı romanında dahi vaftiz törenini sorgulayan sahneler yer vererek, romanlarında da bu düşüncelerini ortaya koymuştur. Çalışmamızın bu bölümünde Tolstoy'un sözü geçen eserlerinden yararlanarak onun düşüncelerini ortaya koymaya çalışacağız.

Hristiyanlığın özünün değiştirildiği düşüncesi, Hristiyanlar içinde de var olan bir düşüncedir. Hz. İsa'nın öğütlerinin çarpıtıldığı ve hatta bazı noktalarda tamamen değiştirildiği düşüncesi sadece Hristiyanlık dışı inançlarda değil, kendi inananları arasında da mevcuttur. Teslisi reddeden, Hz. İsa'nın Tanrının oğlu değil de Tanrısal özellikler taşıyan bir insan olduğunu düşünen Aryanizm düşüncesi Tolstoy'un düşünceleriyle benzerlik göstermektedir.

Aryanizm veya *Ariusçuluk* 4.yüzyılda İskenderiye'de yaşamış olan Arius'un geliştirdiği teolojik doktrindir. *Aryanizmin* en tartışmalı tarafı Hristiyanlıktaki baba-oğul ilişkisiyle ilgilidir. Kısaca İsa'nın tanrısallığının inkârıdır.¹⁰⁹ Tolstoy'un da Hristiyanlıktan aforoz edilmesi ve buna sebebiyet veren düşünceleri bu doktrinle uyum sağlamaktadır. İsa Tanrının oğlu değildir. O yalnızca ondan bize emirler ulaştıran bir araçtır. Hz. İsa'yı tanrısallaştırarak teizm kavramına ters inanışlar ortaya konulmasını Aryanizmi destekleyenler ve Tolstoy da doğru bulmamıştır.

¹⁰⁹ Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara 1993, 291.

Tolstoy teslis inancına karşı çıkararak bu inancında Tanrı'nın birliği düşüncesine tezat teşkil ettiğini söylemiştir. Bu noktada aklın verilerinin dinin buyruklarıyla çatışması nedeniyle teslis görüşünün yanlış olduğunu Tanrı'nın bir olduğunu söylemiştir. İnanç akla karşı çıktığı sürece geçersizdir, tutarsızdır.¹¹⁰ Ariusçulukta da us yani aklın inançla çatıştığı durumda, aklın doğru olarak görülmesi Tolstoy'u Ariusçuluk çizgisine biraz daha yaklaştırmaktadır. Tolstoy akılla din çatıştığında her zaman için aklın verilerini ele almıştır. Mucizeler, teslis, vaftiz törenleri bu noktada Tolstoy için Hristiyanlığın tahrif olmuşluğunun temel göstergesidir.

Tolstoy için dinlerin tahrif olmasının üç yolu vardır. Bunlar, din adamlığı, mucizeler ve kitapların mutlak doğruluğudur.¹¹¹ Hristiyanlığa yaptığı eleştirilerin temelinde Hristiyanlığın tahrif olması bulunan Tolstoy, tahrif için gereken her şeyin Hristiyanlık içerisinde var olduğunu belirtmektedir. Tolstoy'a göre üç temel nokta, din adamlarının bozulması, mucizelerin eklenmesi, kitabın mutlak doğru olduğunun söylenmesi fakat aslının değiştirilmesi Hristiyanlıkta bozulmalara yol açmış ve dini aslından uzaklaştırmıştır. Yaşanan Hristiyanlık artık İsa'nın öğretisinin dışına çıkmıştır.

Tolstoy'a göre kilise ve din adamları bu bozulmanın temelinde yer almaktadır. Kitaplar ve mucizeler din adamlarının etkisiyle değişimler yaşamaktadır. İsa'nın sözlerine sıkı sıkıya bağlı olan Tolstoy İsa'nın sözleri dışında olan ya da İsa'nın öğretilerine ters düşecek görüşleri hiçbir zaman kabul etmemiştir. Kilise de bu konulardan biridir. Hristiyan dünyasını tek elinde bulunduran bir kilise kavramına, Tolstoy İsa'nın sözlerinde yer almadığını belirterek karşı çıkar. Hatta İsa'nın asla günümüzdeki gibi bir kuruma asla izin vermeyeceğini belirtmiştir. O bunu şöyle ifade eder:

*"Ancak İsa hiçbir şekilde-günümüzde anladığımız anlamda bir kilise kurmuş olamaz. Çünkü günümüzde anladığımız biçimiyle; sırlarıyla, hiyerarşisiyle, özellikle de yanılmazlık iddiası ile bir Kilise düşüncesine benzer hiçbir şey ne İsa'nın sözlerinde geçiyor ne de o zamanın insanların düşüncesinde yer alıyor."*¹¹²

¹¹⁰ Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, 292.

¹¹¹ Tolstoy, *Din Nedir?*, 30.

¹¹² Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, Çev. Dominik Pamir, Kaos Yay., İstanbul 2014, 59.

Tolstoy İsa'nın hiçbir zaman sınıf ayrımı, gizli sırlar ve asla yanılmayan bir güce izin vereceğini düşünmemiştir. Çünkü ona göre dinlerin temelinde eşitlik ilkesi vardır.¹¹³ Sınıf ayrımı ya da hiyerarşi girdiği zaman toplumda eşitlikten hiçbir şekilde bahsedilemez. Adil bir inanç, içerisinde asla ayrım barındırmaz ve toplumun sınıf ayrımına tabi tutulduğu yerde huzur bulunmaz.

Tolstoy'a göre, din adamlarının tutumu toplumda var olan eşitsizliği açıkça ortaya koymaktadır. Zengin ve güç sahibi kişilere gösterilen hürmet, fakir ve halktan kimselere gösterilen basit ve yer yer küçümseyici tutumlar din adamlarının da eşitlik ilkesinden uzaklaştığını göstermektedir. Hristiyan din adamlarının insanları sınıflara ayırdığı düşüncesini ise Tolstoy şu sözleriyle açıkça ortaya koymaktadır:

" Bir gün Optima Manastırı'nın kütüphanesinde yaşlı, okuma yazma bilmeyen bir Rus köylünün okuma yazma bilen torunu için bir kitap aradığına şahit oldum. Bir rahip, yaşlı adama dini emanetlerle, bayramlarla, ikonların ortaya çıkışıyla ilgili kitapları, Zebur kitabını vs. tavsiye ediyordu. Yaşlı adama evinde bir İncil olup olmadığını sordum. - Hayır, dedi. Rahibe ona bir İncil verin dedim. - İncil onlar için uygun değildir, dedi. Kilise işleyişinin somut bir örneğini burada görmek mümkün."

Bu ifadeleriyle Tolstoy demektedir ki, din adamları halkın geneline ve alt kesim gördükleri kişilere İncil'i fazla görmektedir. Onlara daha alt seviye de insanlara ait eserleri önermektedirler. İncil soylu ve yetkin kişilerin okuyacağı bir kitap olarak yansıtılmaktadır. Kilise'nin insanlara yaptığı bu ayrım İsa'nın sözleriyle asla bağdaşmamaktadır. Bağlı oldukları dinin kitabını bile inananlara fazla gören bu tutum hiçbir ahlaki formla bağdaşmamaktadır.

Kilise kavramı İsa'nın sözlerinde iki defa geçmektedir. Yaşanan Hristiyanlıktaki Kilise kurumu ise İsa'nın sözlerindeki kilise'den uzaktır. İsa'nın kilisesi insanlar arasında eşitsizliğe mahal vermemektedir. Şimdiki kilise kurumunu savunan kişiler İsa'nın sözlerini farklı bir anlama çekmektedir. İsa'nın sözlerinde iki defa geçen bu kavram şimdinin biricik, sorgulanmaz kilise anlayışını İsa'nın kurduğunu göstermez. Tolstoy'a

¹¹³ Tolstoy, *Din Nedir*, 22.

göre, "İsa gerçekten bir Kilise kurumu oluşturmak isteseydi bunu hiçbir şüphe kaldırmayacak şekilde yapardı."¹¹⁴

Tolstoy'a göre İsa hiçbir zaman bir kilise kurmamıştır. İnsanlar arasında ayırım gözetecek, insanları yeri geldiğinde şiddet ve nefrete sürükleyecek bir kilise'yi hiçbir şekilde kabul etmemiştir. O şiddet, nefret ve insanları güdümleyen anlayışların her zaman karşısında yer alan anlayışa sahiptir.

Tolstoy bozulmuş gördüğü Hristiyanlığın farklı kiliselere ayrıldığını söyler. Bunlar; Katolik, Ortodoks ve Protestan Kiliseleridir. Hepsi kendilerinin doğru yol üzere olduğunu iddia ederler. Tolstoy bunların hiçbirinin gerçek yegane doğru yol olduğunu kabul etmez. Bunlar doğru bir temelden yola çıkmış olsalar dahi iktidarlar tarafından desteklendikleri süreçlerde bozulmuş, İsa'nın öğretisinin yayılmasında gerçek engel olmuşlardır. Tolstoy için doğru inanca yakın olan inançlar, bu kiliseler ve anlayışları değil, bu kiliselerin sapkın olarak gördüğü mezhepler ve yollardır.¹¹⁵ Yanlışın savundukları yanlış, yanlışın karşı oldukları ise doğrudur mantığı üzerinden görüş ortaya koymuştur.

Tolstoy'a göre, iktidar tarafından desteklenen kiliseler artık iktidarın gücü altına girmiş, onların çıkarlarına destek olacak karakterlere bürünmüşlerdir. Bir sınıfın bir grubun çıkarlarına hitap eden, iktidarın isteklerini din perdesi altında insanlara sunmaya çalışan anlayışlar gerçek ve doğru sayılamaz. Bu, Tolstoy'un ahlâk temelli, eşitlik içinde yaşayan toplum anlayışına zıt bir düşüncedir. Bu, onun kilisenin karşısında bulunmasının temel dayanaklarından biridir.

Tolstoy'a göre, bugünün kilise anlayışında var olan kilise'nin, bu kavramı Hristiyanlıktan almış olması dışında Hristiyanlıkla bir bağlantısı yoktur. Bugünün kilise anlayışı gurur, şiddet, keyif, önyargı içermektedir. Fakat Hristiyanlık tevazu, tövbekarlık ve uysallık içerir.¹¹⁶ Kavramlar ortak bir temelden ortaya çıkmış olsalar da zaman içerisinde anlam değişimlerine uğramaktadır. Kilise kavramı da Hristiyanlık

¹¹⁴ Tolstoy, *Din Dedir?*, 59.

¹¹⁵ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 64.

¹¹⁶ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 70.

temelli ortaya çıkmış olsa da anlamını kaybetmiş ve tamamen zıt bir karaktere bürünmüştür.

Din nedir, adlı eserde yer alan şu cümlelerde açıkça görüleceği üzere, Tolstoy kilise ve hükümetlerin Hristiyanları uyutan bir yapıdan başka bir şey olmadığını belirtmiştir;

*"Hristiyanlar, uzun zamandır, Kilise ve hükümet tarafından maruz bırakıldıkları sersemletilmiş halde doğuyor, yaşıyor ve ölüyorlar."*¹¹⁷ Düşünmeden, özgürce yaşam sürmeden hayatın içinden geçip gidenler gerçek bir imana ulaşmadan ölürlər. Sadece kilisenin öğreti ve gerçekleriyle yaşamlarını sürdürürler.

Tolstoy'a göre, kilisenin değiştirdiği İsa'nın öğretisinin aslında iki yönü vardır. Birincisi, nasıl yaşanması gerektiğini anlatan, ahlâk ve etik kısmıdır. İkincisi ise neden böyle yaşamları gerektiğini anlatan metafizik kısmıdır. Kilise etik ve metafiziği ayırarak bozulmaya yol açmıştır. İki yönün birliğinin bozulması da dini anlayışta bozulmaları ortaya çıkarmıştır. İlk olarak Pavlus, İsa'nın öğretilerine kabalistik bir teori vermiştir. Sonrasında teori Konstantin tarafından putperest bir yapıya dönmüştür. Zamanla inananlarına hiçbir buyrukta bulunmayan etik kısmının yok olduğu bir anlayış haline gelmiştir.¹¹⁸ Ona göre, inanç ve ahlâk birbirini tamamlayan iki bütündür. Birinden biri ortadan kaldırıldığında eksiklikler ortaya çıkmaktadır. Sadece metafizik yönün ele alınarak etiğin dışarıda bırakılması, kilisenin etkisi ve din adamlarının etkinliğini ortaya çıkarmıştır. Yanlış inanç şekilleri ve özünden sapmış Hristiyanlık anlayışı, doğru davranışların oluşumuna da engel olmaktadır. Kilise ve din adamları yanlış inançlarla halk üzerinde otoritelerini arttırmışlardır.

Tolstoy, diğer dinlerin hepsinde bir buyruk, kutsal zamanlarda yapılması gereken ibadet, sadaka, namaz, hac gibi görevlerin mevcut olduğunu söyler. Fakat Hristiyanlıkta inanan kişi için her şeyi kilisenin yaptığını söylemektedir. Vaftizle güçlendirme, günahlarından arındırma, hasta olduğunda dua etme gibi bütün görevleri

¹¹⁷ Tolstoy, *Din Nedir?*, 73.

¹¹⁸ Tolstoy, *İnancım. Neden İbarettir?*, 167.

inanan için yerine getirmektedir. Kilise boşanmayı, savaşı, öldürmeyi onaylayarak insanlara hoş görünecek her şeyi yerine getirmektedir.¹¹⁹

Tolstoy'a göre, insanların rahatça eğlendiği, kendileri için çalışan bir kurumun olduğu inanç tarzı, dünyayı hoş gören, dünyaya boyun eğmiş bir kilise inananlara çekici gelmiştir. İnsanın nefesine kolay gelen yaşamı ayakları altına seren bir hayat sunulması insanın işine gelmiştir. Bu keyfi yaşamda sorgulama ve düşünce arka plana atılmıştır. Tolstoy ise Hristiyanlığın sunduğu bu başboş düzenin gidişatına uyum sağlamamış ve onu sürekli sorgulamıştır. O şöyle söyler:

*"İsa'nın öğretisinin gerçek anlamı bana ilk kez açıklandığında, bu keşfin beni Kilise'nin öğretisini reddetmeye kadar götüreceğini bilmiyordum."*¹²⁰ Tolstoy bu sözyle açıkça ortaya koymaktadır ki, var olan İncil'in gerçek İsa'nın öğretisiyle alakası yoktur. Var olan İncil kilisenin öğretilerinin yer aldığı bozulmuş öğretilerle doludur. İsa'nın öğretileri değiştirilmiş ve İnciller farklı içeriklerle doldurulmuştur. Yaşanan Hristiyanlığın yanlışlığının temel noktası da budur.

Tolstoy bunu, *"Ya mantıklı vicdanımla bağdaşan ve bana esenlik veren İsa'nın öğretisinin tercih edecektim ya da bana hiçbir şey vermeyen ve yok olup gideceğim hissi dışında bir şey vermeyen bir öğretiyi seçecektim. Kiliseyi reddetmek dışında bir çözüm bulamadım."*¹²¹ sözyle açıkça ortaya koymaktadır ki İsa'nın öğretisi tam olarak yaşanan Hristiyanlığa zıt bir içerik barındırmaktadır. Tolstoy bu iki durum karşısında mutlak surette İsa'nın öğretisini seçmektedir. Şüphe ya da tereddüt barındırmayacak kadar net bir şekilde kiliseyi ve yaşanan dini reddetmiştir. Vicdan ve mantığına uymayan bir öğretiyi asla kabul etmemiştir.

Tolstoy'a göre, kilise bir yanlışın içindedir ancak insanlar bu yanlışı kabul etmişlerdir. İnsanlar Tanrı yasasını, vicdanın ve mantığın sözlerini nasıl bu kadar kolay bir şekilde görmezden gelmişlerdir? sorusunu soran Tolstoy, *Duaların Yorumu* adlı dinî kitaptaki şu sözlerle bu soruya yapılan şu açıklamayı kabul etmemektedir;

"Tanrının altıncı emri nedir?"

¹¹⁹ Tolstoy, *İnancım. Neden İbarettir?*, 168.

¹²⁰ Tolstoy, *İnancım. Neden İbarettir?*, 160.

¹²¹ Tolstoy, *İnancım. Neden İbarettir?*, 160.

"Öldürmeyeceksin."

"Tanrı bu emri ile neyi yasaklıyor?"

"Tanrı öldürmeyi yani bir adamın canını almayı yasaklıyor."

Tanrı'nın yasasına göre bir caninin öldürülmesi, bir adamın savaşta düşmanı öldürmesi günah değil midir?

"Hayır, değildir. Caninin canı onun yapacağı kötülüklere engel olmak için alınıyor. Savaşta öldüren insan ise vatanı ve hükümdarı için çalışıyor."¹²²

Kitapta yer alan bu bölüme göre öldürme fiili günahdır fakat savaş alanında bir hükümdarın emrinde, vatan için yapılan öldürme fiili bunun dışında bırakılmaktadır. Fakat Tolstoy bunlar arasında fark görmemiştir. Tolstoy için İsa asla şiddete şiddetle karşılık vermeyi kabul edecek öğretiler ortaya koymamıştır. Devletlerin insanları zorla askerî eğitime alması ya da savaş alanına götürmesini de kabul etmemektedir. Bir dinin bozulmasında temel etkenlerden olan din adamlarının bozulmuşluğu durumu bu noktada açıkça ortaya çıkmaktadır. Tolstoy için, din adamları, devlet kolay asker bulsun ve savaş meydanlarını doldursun diye devletin çıkarına uygun yorumlar yapmıştır.

Hıristiyanlık açıkça bildirmektedir ki "öldürmemek" Tanrı'nın emridir. Bütün inananlar bunun farkındadır. Fakat yaşanan zaman dilimi, insanlara aşıl原因an anlayışlar onlara vatan ve hükümet için öldürmenin, Tanrı'nın "öldürmeyeceksin" emrinin içine dahil olmadığını göstermektedir.

Kanunlar gücüyle hükümdara hizmet, insanlar arası düzen gibi bahanelerle Tanrı'nın yasaları değiştirilmeye, hükümsüz kılınmaya çalışılmaktadır. Fakat bilinmelidir ki bunların bir geçerliliği yoktur. Tolstoy, bütün Rusya'da halka dağıtılan dinî kitaplarda yer alan bu yaklaşımları yanlış bulmaktadır. Bunlara eserlerinde yer vermektedir fakat bu durumun da kendisi için tehlike oluşturduğunun da farkındadır.¹²³

Tolstoy'un devletin çıkarını savunanlarla zıtlaşması devletle ve hakim güçlerle yaşayacağı sıkıntıların ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Toplumda baskı yaşamayı, düşüncelerini özgürce yayımlayamaması gibi tehlikeler onu beklemektedir. Nitekim dinden aforoz edilmesi bu düşüncelerinde haklı olduğunu göstermektedir.

¹²² Tolstoy, *İnancım. Neden İbarettir?*, 163.

¹²³ Tolstoy, *İnancım. Neden İbarettir?*, 168.

Tolstoy İsa'nın yasalarının değiştirildiğinden de emindir. Çünkü İsa'nın emirlerine tezat olan içerikler barındıran yeni İncilleri görmektedir. Burada var olan emirlerin İsa'nın bazı öğretilerine açıkça aykırı olmaları bu İncillerin değiştirildiğini kabul etmesi için yeterlidir. İsa *"Yargılamayacaksın"* dediği halde mahkemelerin *"Dişe diş"* anlayışları vardır. Pavlus'un Romalılara yazdığı mektupta yer alan ifadeler tam olarak bu öğretiye karşıdır. *"Tanrı buyruğunu bildikleri halde, bu kötülükleri yapanların ve yalnız bunları yapanların değil, bunları yapanları onaylayanların da ölümü hak ettiğini anlamıyorlar."*¹²⁴

Tolstoy, İsa'nın öğretileriyle uyuşmayan Hristiyan anlayışlarını sürekli belirttiği *"Kötülüğe karşı direnmezlik"*¹²⁵ ilkesine zıtlık olarak görmektedir, bu şekilde meşru kılınan devletlerin ve kilisenin desteklediği savaş ve şiddeti de hiçbir zaman kabul etmemektedir. Hristiyan inancında var olan bazı gruplar Tolstoy'un düşüncelerinin yayılmasıyla onunla iletişime geçmişlerdir. Bunlardan biri Quakerlardır. Onlar da bir Hristiyan için savaşın ve her ne şekilde olursa olsun güç kullanmanın gayri meşruluğunu savunmaktadır. Onlar, Hristiyanlığın yayılamamasının temel nedenini de şiddete olan yakınlık olarak görmektedirler.¹²⁶

Amerika'da var olan zenci bir grubun oluşturduğu başkanlığını William Lloyd Garrison'un yaptığı Direnmezlik Cemiyeti de bu görüştedir. Garrison'un oğlu Tolstoy'a ulaşmış ve babasının fikirlerinden onu haberdar etmiştir.¹²⁷ Tolstoy, Garrison'un fikirlerinin üzerinde oluşturduğu etkiyi şu şekilde belirtmiştir;

*"Baba Garrison'un Direnmezlik Cemiyeti ve Deklarasyon üzerine çalışmaları beni Quakerlar'la olan yazışmalarımdan bile daha çok ikna etti ki, resmi Hristiyanlığın İsa'nın Direnmezlik yasasından sapması uzun zamandan beri gözlemlenen ve ispatlanan bir hatadır; insanlar bunu düzeltmek için çalışmışlar ve hâlâ çalışmaya devam ediyorlar."*¹²⁸

¹²⁴ Tolstoy, *İnancım. Neden İbarettir?*, 30.

¹²⁵ Tolstoy, *İnancım. Neden İbarettir?*, 40.

¹²⁶ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 79.

¹²⁷ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 10.

¹²⁸ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 22.

Bir diğerk Amerikalı Adin Balou'da Direnmezlik İlkesini ve Hristiyanlığın tutarsızlığını anlatmaktadır. Tolstoy onunla da yazışmalar yapmış ve fikirlerinden etkilenmiştir.¹²⁹ Balou'nun fikirleri Garisson'un düşünceleri ile birleşmiş ve Tolstoy'un düşüncelerini daha da netleştirmiştir.

Quakerların, Direnmezlik Cemiyetinin ve Tolstoy'un savunduğı "Şiddete karşı direnmezlik" ilkesi, İsa'nın gerekirse size vurana diğerk yanağınızı dönün anlayışına bağılı kalarak, Hristiyanlığın barındırdığı şiddete karşı çıkmaktadır.¹³⁰ Tolstoy bu durumu İncil'de ve Hristiyanlığın özünde yaşanan değişime delil olarak kullanmaktadır. İsa'nın şiddete açıkça karşı çıkışı ve Hristiyanlığın şiddete açıkça davet ediyor olması bir yanlışlığın açık göstergesidir.

Devletlerin meşru gördüğü savaş ve şiddetin, İsa'nın öğretilerine tamamen aykırı olduğı görüşü Tolstoy için eleştiri noktalarından biridir. Kendisinin kıyafetini çalan kişiye, abasını da vermeyi teklif edecek bir yaşam süren İsa'nın savaş ve şiddeti meşru görmesi olası değildir. Hristiyanlık içerisinde var olan bu değişim ve çelişkiler de Tolstoy'u İncil'in değiştirilmişliği konusunda desteklemektedir.

Tolstoy'un sözlerinde, İsa'nın İncil'inin değişiminin en net açıklamasını ise şu sözlerle yapmaktadır. *"Adamın biri çıkmış ve bu sözcükleri İncil'e eklemiş; başkaları onu onaylamış, sonra da bu sözcükleri açıklamaya çalışmışlar."*¹³¹ İncil'de var olan İsa'nın öğretilerine zıt düşen öğretileri Tolstoy bu şekilde açıklamıştır. Sonradan yapılan eklemeler ve var olan kelimelerin farklı anlamlara çekilmesi İncil'deki değişimin temel nedenleridir. Birinin başlattığı yanlışlık, yanlışlıklar silsilesini devam ettirmiş ve aslının dışında bir İncil'in ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Tolstoy'a göre, yaşanan Hristiyan inancında var olan "devlet içince öldürebilirsin" anlayışı asla kabul edilebilir değildir. Hiçbir mazeret öldürme fiilini haklı çıkaramaz. Bu konuda Tolstoy çok konuşmuş birçok yerde düşüncelerini açıklamıştır. Kafkaslarda savaşa katılmış olsa da, savaşın gerçeklerini çıplak gözle idrak ettiğinde düşünceleri değişmiştir. *Sivastopol Hikayeleri'nde* ilk anda savaşa bu anlayışla

¹²⁹ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 15.

¹³⁰ Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, 293.

¹³¹ Tolstoy, *İnancım. Neden İbarettir?*, 63.

yaklaşmamış olsa da hikayelerin üçüncü kısmında savaşın ve şiddetin meşru olmadığını fark ettiğini belli eden içerikler vardır. *Sivastopol Hikayeleri*'nin ilerleyen serisinde Tolstoy ilk yazdıklarını unutup, bu dine aykırı savaşa lanet okumuştur.¹³²

Tolstoy'a göre insanlar Kilise öğretilerinin asıl dine karşı olduğunu açık bir şekilde biliyorlar. Fakat yaşadıkları hayatın cazibesi ve yanlışların hayatlarına sağladığı kolaylıklar onları doğruyu görmekten uzaklaştırıyordu. Onlar hayatı kolay ve eğlence içerisinde yaşamak varken İsa'nın emirlerine uyarak sıkıntı çekmeyi istemiyorlardı. İncil'de var olan şu söz bu durumu çok güzel bir şekilde açıklıyor, "*İnsanlar karanlığı ışığa tercih ettiler, çünkü yaptıkları işler kötüydü.*"¹³³ Savaşın bu kadar kolay kabulü ve şiddetin savunuluyor olmasının temelinde yatan neden buydu. İnsanlar eğer çıkarlarına zıt düşünüyorsa düşünceleriyle çelişen fiilleri görmezden gelebilirlerdi. Nitekim kölelik Platon ve Aristo'nun görüşlerine terstir, fakat onlar hayatlarını zorlaştıracak bu durumun farkına varmamış, belki varmak istememişlerdir.¹³⁴ Kölelerin hizmet eden sınıf olmaması, kölelerle hürler düşüncesi, savundukları fikirlere uyum sağlamamaktadır fakat onlar bunu fark etmemiştir.

Tolstoy 'un görüşleri ve şiddete olan karşıtlığı göz önüne alındığında, Haçlı Seferleri din adına yapılan ve dinin kullanıldığı savaşlardır. Yine daha sonra dinî düşüncedeki ortaklık farklı grupları savaşlarda bir araya getirmiştir. Fakat bunların hiçbirinin İsa'nın öğretisiyle uzaktan yakından bir alakası yoktur. Kilise ve hükümetler kendi çıkarları için din kavramını bir bayrak olarak kullanmıştır.

Tolstoy'a göre, Hristiyan dünyasında savaşla ilgili görüşler üç çatı altında toplanmaktadır. Bunlardan ilki bir kongre bile düzenleyip savaş ve şiddeti eleştirmiş, barışı yaygınlaştırmaya çalışmış görünse de, sonuçta düzen ve güvenliğin sağlanmasına kadar hükümetlerin savaş çağrısına uymak gerektiğini söylemiş bulunan görüştür.¹³⁵

İkincisi ise hayatın kötülüklerle dolu olduğunu iddia eden topluluğun görüşüdür. Eduard Rod, Guy de Maupassant gibi isimler bu grubun aydınlarıdır. Onlar için barış

¹³² Düz, *Aforizmalar*, 35.

¹³³ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 127.

¹³⁴ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 127.

¹³⁵ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 114.

sevgisi ile savaş çatışıyor olsa da savaşmak insanın yazgısıdır.¹³⁶ Barış güzeldir, fakat hayatın kötülüklerine karşı savaşmak gereklidir. İnsan bundan kaçamaz.

Üçüncü ve son grup ise savaşı bir gereklilik olarak görmektedir. Bu grupta yer alan kişiler hurafelerle yetiştirilmiş kişilerdir. Onlar için savaş bir kaçınılmazlık değil, hayatın şartları içerisinde bir gerekliliktir.¹³⁷ Savaş hayatın ilerlemesi içerisinde normal şartlardan biridir. Bu noktada vahşet ya da şiddet olarak görülmez. Aslına bakıldığında hiçbir görüş direkt olarak savaşın savunusunda değildir. Fakat ona kendi uygunluk hallerini vermiş ve bir şekilde meşrutiyetini kabul edecek yollar bulmuşlardır. Tolstoy içinse şiddet hangi şart altında olursa olsun kabul edilemezdir.

Savaşın normal görüldüğü bu toplumlarda Tolstoy'a göre, zorunlu askerlik, inancını saf haliyle yaşamak isteyenler için büyük bir problemdir. Şiddeti sevmeyen, şiddete karşı olan bu kişiler mecburen savaşa iştirak etmek zorundadırlar. Tolstoy der ki; insanların zorunlu askerlik hizmetini yapmadan kurtulabilmesinin görünürde iki yolu vardır. Birincisi, askere alınmaya itiraz ettikleri için üç, dört yıl sosyal hizmetlerde çalıştırılmasıdır ki bu kolay olandır. Bir diğeri ise üç, dört yıl hapis cezasıdır.¹³⁸ Askerlik hizmetini yapmak isteğinde olanlar ise ya geri hizmette bir köle olarak çalışacak ya da savaşta yöneticilerin bir kuklası gibi oradan oraya dolaşacaklardır.¹³⁹

Devletler askerlik yapmak istemeyenleri farklı cezalara çarptırmaktadır. Bunun en kolayı sosyal hizmetlerde görev almaktır. Sonra askerde ama geri planda çalışmak ve en ağırı ise üç, dört yıl hapis cezasıyla cezalandırılmaktır. Askerlikte gönüllülük esas sayılmamıştır. Askerlikte zorunluluk vardır.

Hükümetler bunlarla uğraşmamak için insanlar severek askere gelsinler diye yine din kandırmacasına sarılmışlardır. Tolstoy'a göre, devletler savaşı meşru kılacak bahaneler bulmaktadırlar. Kilisenin desteğini alarak dinin emri olan bir savaş algısı oluşturmuşlardır. Bu şekilde dini bilgilerinden habersiz olan halkı din adı altında köleleştirmeye çalışmışlardır.

¹³⁶ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 141.

¹³⁷ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 148.

¹³⁸ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 169.

¹³⁹ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 170.

Hükümetler insanları orduya alabilmek için savaşı dinin sınırlarına girdirerek onu meşru ve kıymetli göstermeye çalışan anlayışlar ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu durumda şu soru ortaya çıkar, zorunlu askerlik hizmetinin anlamı ve dindeki yeri nedir?

Şiddete karşı olan İsa'nın sözlerinin savaş konusundaki duruşu bellidir. Kimse zorla hele de din kisvesi altında savaşa zorlanmamalıdır. Tolstoy İsa'nın öğretisinin bu konudaki değişiminden bahsetmektedir.

*"İsa'nın öldürmeyeceksin, yargılamayacaksın, kendini savunmayacaksın öğretilerine o kadar kulak tıkamışız ki; özellikle cinayet işlemekle görevli insanları, Hristiyan ordusunu göreve çağırmaya öyle alışmışız ki; bize zaferi sağlaması için İsa'ya edilen duaları işitmeye o kadar alışmışız ki, cinayetin sembolü haline gelen kılıcı kutsal bir eşya haline getirmişiz. Öyle ki bu sembolen mahrum kalan bir adamı onursuz sayıyoruz. Öyle bir hale geldik ki İsa yasaklamış olsa bunu açıkça söylerdi diyoruz. İsa alçakgönüllülük, sevgi ve kardeşlik üzerine dayanan öğretisinde soğukkanlı bir şekilde, taammüden kardeşlerini öldürmeyi düşünemezdi."*¹⁴⁰

Tolstoy'a göre, insanlar savaşı övmeye hatta savaşı kazanmak için İsa'ya dua etmeye başlamışlardır. Kılıç bir öldürme aleti olarak değil kutsallık göstergesi olarak görülmeye başlanılmıştır. Bunu savunmak için de İsa açıkça savaşmayın dememiştir sözleri söylenilmiştir. İsa'nın açıkça savaşmayın demesine gerek yoktur. İsa şiddete karşı olduğunu, sevgi, barış ve kardeşlik anlayışında olduğunu sürekli belirtmiştir.

Tolstoy askerlik hizmetinin din adı altında savunulmasını asla kabul etmemiştir. İnsanların bunu meşru göstermek adına sundukları hiçbir şeyi kabul etmemiştir. İsa, Dağdaki Vaaz'ında kötülüğe karşı direnilmemesini açıkça belirtmiştir. Kötülüğe karşı, kötülük, şiddete karşı şiddet İsa'nın öğretisine hiçbir şekilde uydurulamaz. Savaş, devlet ve hükümet hiçbir güç kötülüğe karşı direnmeyi, öldürmeyi masum kılmaz.

Hristiyan dünyanın gelişen sosyal, siyasi hayatın sonucu olarak ortaya çıkan zayıf halkların etki altına alınması durumu da İsa'nın sevgi ve merhamet odaklı öğretisine aykırıdır. Asya'da Afrika'da bulunan halkların savaş ve şiddet yöntemiyle yönetim altına

¹⁴⁰ Tolstoy, *İnancım. Neden İbarettir?*, 81.

alınması Hristiyanlığın özüne aykırıdır. Devletler vahşi sayılan halkların Hristiyan dünya için tehdit olduğu ve bastırılması gerektiğini belirtiyorlar.¹⁴¹ Fakat onlara sevgi ve merhametle değil savaşıyla yaklaşıyor, İsa'ya göre kalpler sevgi ve merhametle kazanılmalıdır.

Şiddetin meşrulaştırılma yollarından biri olarak bu vahşi halkların varlığını kullanan hükümetler, savaş ve şiddete insanları ikna etmiş oluyorlar. Şiddet yoluyla bu insanların dinleri değiştirilmiş, Hristiyanlık zorla kabul ettirilmiştir.¹⁴² Tolstoy içinse toplumların dinlerinin ve inançlarının gerçek anlamda değişimi ancak kamuoyunun etkisiyle, sevgi ve merhametin yayılmasıyla gerçekleşmelidir. Şiddet yoluyla ortaya çıkan inançlar gerçek olamaz. O bunu şu şekilde ifade eder;

*"Toplumlar şiddet ve savaşla değil, Hristiyanlığı yaşayarak, Hristiyanca yaşayarak ve Hristiyanlığın örnek alınmasını sağlayarak etki altına alınabilir."*¹⁴³

Şiddet ve savaşla sömürülen toplumlar asla gerçek anlamda iman etmiş sayılmazlar. Sömürge yöntemi Hristiyanlığın aslından uzak ve mantığına göre de yanlıştır. *"Sömürgecilik Hristiyanlığın sonunu getirmektedir. Gerçek Hristiyanlığın tam zıttını yapmakta ve Hristiyan olmayan halkı pazar olarak görmektedir."*¹⁴⁴

Gerçek Hristiyanlık şiddet ve baskıdan uzaktır. Yaşanan Hristiyanlık ise baskıyla ve şiddetle hem dinî hem de maddî olarak toplumları sömürmektedir. Bu durum Hristiyanlığın sonunu getirmektedir. Onu yaşanmaz kılmaktadır. Tolstoy'un yaşanan Hristiyanlığı yanlış bulduğunu ve bunun açık bir göstergesini şu örnekten yola çıkarak ortaya koyabiliriz;

*"Yanılmıyorsam, Max Müller, Hristiyanlık dinini özümseyerek kabul eden bir Hintlinin Avrupa'ya gelip Hristiyanların günlük yaşamını gördüğünde uğradığı şaşkınlıktan söz ediyordu. Hintli, Hristiyan halklar arasında bulmayı umut ettiği şeyin tamamıyla tersiyle karşılaşınca şaşırıp kalmıştır."*¹⁴⁵

¹⁴¹ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 234.

¹⁴² Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 237.

¹⁴³ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 236.

¹⁴⁴ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 236.

¹⁴⁵ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 185.

Hristiyanlığı yaşanan haliyle değil de anlatılan haliyle kabul eden kişiler günümüzdeki Hristiyanlığı görünce şaşkınlığa uğramaktadır. Çünkü Hristiyanlık büyük bir oranda değişmiştir. Yaşanılan Hristiyanlık, özünden tamamen farklılaşmış ve bambaşka bir görünüme kavuşmuştur. Tolstoy da şiddet, askerlik, kilise anlayışı, sömürgecilik ve teslis inancı gibi bir çok konuda yaşadığı dünyayı ve dini yanlış bulmaktadır.

Ona göre İsa'nın sözlerine sıkıca bağlı kalınmadığı sürece topluma huzur veren, eşitlik ve adalet sağlayan bir din anlayışı oluşturulamaz. Bu süreç dini yaşıyormuş gibi yaparken dinden uzaklaşma yolundan başka bir şey değildir. Hristiyan toplumlar, dinden uzaklaştıkça hırsızlık, ahlaksızlık gibi suçların ve toplu kıyımların en küçük vicdan azabı duyulmadan gönül rahatlığıyla yapıldığı bir suçlular çetesi haline gelmektedir.¹⁴⁶

Tolstoy'a göre, vicdanın etkin olmadığı, şiddetin meşru sayıldığı toplumlar İsa'dan ve sözlerinden uzaktırlar. *"Hristiyanlık öğretisi insana, ruhunun özünün sevgi olduğunu, mutluluğunun şu ya da bu nesneyi sevmekte değil, her şeyin özü olan Tanrı'yı sevmekte olduğunu öğretir."*¹⁴⁷ sevgi ruhun özüdür. Tanrı ancak sevgiyle bulunabilir anlayışı Tolstoy için geçerlidir. Tanrı'yı seven kişi her şeyi sever. Sevgi ve merhamet sahibi olur. Vicdanına göre yaşar ki bu da gerçekten İsa'nın görüşlerine bağlı ve huzurlu bir toplum oluşturur.

Hükümetlerin sarıldığı şiddet yolu asla bir çözüm yolu değildir. Şiddet Hristiyanlığın yayılmasındaki temel engeldir. Şiddetin olmadığı bir Hristiyanlık daha anlaşılır ve halklar üzerinde de daha etkili olacaktır.¹⁴⁸

Sevgi ve hoşgörü her zaman için etkili olan yöntemdir. Dinler, inançlar sevgi ve saygıya bağlı kaldıkça hızlı bir yayılma ve etki bırakırlar. Toplumlara daha hızlı etkiler. Savaş ve şiddet geçici çözümler sunar, gerçek bir etki ortaya koymaktan da uzaktır. Tolstoy sevgiyi, hoşgörüyü ve özellikle İsa'nın sözlerine ters düşmeyen bir inanç

¹⁴⁶ Tolstoy, *Din Nedir?*, 40.

¹⁴⁷ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 105.

¹⁴⁸ Tolstoy, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, 238.

sistemini savunmaktadır. Ona göre, mevcut Hristiyan yaşantısı bundan tamamen uzaktır.

Tolstoy, Hristiyanlık üzerine düşüncelerini sadece eğitim ve din alanında yazdığı kitaplarında ortaya koymamıştır. Aynı zamanda O, roman ve öykülerinde de Hristiyanlığın değişim geçirdiği düşüncesine yer vermiştir.

Özellikle *Cehennemde Dans* adlı hikayesinde şeytanın küçük şeytanlarla yaptığı konuşma yoluyla Hristiyanlıkta ki yanlış inanışların şeytanın birer fitnesi olduğu düşüncesini açıkça belirtmektedir. Büyük şeytan, küçük şeytana İsa'nın dini ne durumdadır, diye sorduğunda, küçük şeytan " İsa'nın dini bize engel olmuyor. Çünkü onlar gerçekte bu dine inanmıyorlar." diye cevap vermektedir.¹⁴⁹ Burada inanç sisteminin geçirdiği değişim ve zaman içerisinde ortaya çıkan farklı anlayışlar kast edilmektedir. Yaşanan Hristiyanlık özünden farklı bir Hristiyanlıktır.

Kilisenin statüsü konusunda ise küçük şeytan, kiliseyi kendi aldatmacalarına kimse uyanmasın diye uydurduklarını söylemektedir. Sözlerine şunu da ekler; "Kilisenin yanılmaz ve insanları cezalandırabilir olması kilisenin kabul edilebilirliğini arttırmaktadır."¹⁵⁰ Tolstoy da açıkça görülmektedir ki kilisenin otoritesi ve sorgulanamaz olması, akla aykırı olan inançların sorgulanmadan kabulünü kolaylaştırmıştır. Kilisenin ceza vermesinden korkan insanlar sorgulama yapmadan her şeyi kabul etmişlerdir.

İsa'nın sözlerinin apaçık bir halde iken nasıl olup da farklı yorumlandığı konusundaki sorulara ise hak kitapların sayılarının arttığını ve bu kitaplar arasında oluşan farklılıkları gerekçe göstererek, insanların İsa'nın apaçık ortada olan emirlerinden döndükleri belirtilmektedir.¹⁵¹ Ayrıca kilisenin insanlara verdiği bazı yetkilerinde insanların İsa'nın sözünün dışında hareket etmesini sağladığı belirtilmiştir. Savaş, öldürme ve sınıf ayrımı gibi konularda güçlü sınıfların etkisiyle değişikliklerin ortaya çıktığı görülmektedir.

¹⁴⁹ Tolstoy, *Cehennemde Dans*, çev. Zafer Tokgöz, Kervan Yay. İstanbul, 2005, 8.

¹⁵⁰ Tolstoy, *Cehennemde Dans*, 10.

¹⁵¹ Tolstoy, *Cehennemde Dans*, 12.

Kitapların çeşitlerinin ortaya çıkması kitabın ilkelerini değiştirmeyi kolaylaştırmıştır. Tek ve yegane bir gerçek olmayınca bir çok hurafe eklenebilmiştir. Ayrıca kilisenin sorgulanamaz gücü, bu güçle değişiklikler yapma hakkını sağlamıştır.

Tolstoy, Hristiyanlığın temel inançlarının yanında hırsızlık, zina, adam öldürme gibi tüm konularda insanların nefsi duyguları, istek ve arzularının kullanıldığını ve İsa'nın sözlerinin unutturulduğunu da açıkça küçük şeytanların ağzından ortaya koymaktadır.¹⁵² Var olan değişim ve yozlaşmayı sadece deneme, eğitim ve din alanındaki eserlerinde ele almayı eksik görmüş, birçok hikaye ve romanında da bu duruma yer vermiştir. Benlik sevgisi, arzu ettiklerine ulaşmak için her yola izin verilmesi ve İsa'nın acılarının insanların günahlarına kefaret olduğu düşüncesi insanları günah işlerken rahat davranmaya yönlendirmiştir.

Görülüyor ki, Tolstoy Hristiyanlığı değil Hristiyanlığın yaşanan halini yanlış bulmaktadır. Hristiyanlığın özünün doğru olduğunu Hz. İsa'nın hak peygamber olduğunu kabul etmektedir. Din adı altında yaşanan birçok şeyin aslında insanın çıkarına hizmet için ortaya konulduğunu belirtmektedir. Bu noktada Tolstoy insanların İsa'nın öğretilerini aslına uygun yaşadıklarında gerçek Tanrı'yı, mutluluk ve huzuru bulacakları düşüncesindedir.

Bu anlamda Tolstoy, kendisiyle ortak düşüncede olan görüşlerle iletişime geçmiş, Ariusçuluk akımıyla beslenmiş ve eserlerinde, konuşmalarında insanlara bunları anlatmıştır. Saf Hristiyanlığa hiçbir zaman karşı çıkmamıştır. Hristiyanlığın bozulmuş yanlarını eleştirmiş ve doğru inancın peşinden gitmiştir. Bu süreç sonunda kilise Hristiyanlığından aforoz edilmiştir.

¹⁵² Tolstoy, *Cehennemde Dans*, 24.

SONUÇ

Araştırmamızın sonucunda gördük ki Tolstoy, edebiyat, düşünce ve felsefe açısından önemli bir isimdir. Onun dinle ilgili düşünceleri göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Dinin ahlâk ve vicdan temellerinde oluşmuş bir olgu olması onun kabul edeceği gerçek bir inanç şeklidir.

Yine araştırmalarımızda gördük ki Tolstoy'un görüşlerinde Hristiyanlık, İslamiyet, Yahudilik ve semavî olmayan dinlerin hepsi eksiklikler barındırmaktadır. Bu eksiklikler insanların dini, çıkarları için kullanmaları, yanlış inançların dinlerin akideleri arasına karışması sonucu ortaya çıkmıştır. Din adamlarının zaman zaman devlet, hükümet, kral gibi bazı güçlerin baskısı altında kalmış olmaları da dinlerin içine eklenen yanlışları ve çarpıklıkları ortaya çıkarmıştır.

Çalışmamızda Tolstoy'un dünya üzerinde geçerli tek bir din arayışının da sonuçsuz kaldığını tespit ettik. O bütün dinlerin temelde doğru olan ilkelerinden yola çıkarak bir inanç sistemi ortaya koymayı hedeflemiş olsa da bu hususta başarılı olamamıştır.

Araştırmamızda tespit ettiğimiz diğer bir husus, Tolstoy'un ahlaka büyük önem vermesi oldu. Ona göre ahlâk dinin temel prensibi olmalıdır. Ahlâk ilkelerine aykırı unsurlar barındıran dinî anlayışlar doğruluktan uzaktır.

Yine Tolstoy için, Hristiyanlık doğru bir inanç olmaktan uzaktır. Hristiyanlık İsa'nın sözlerinin aksine sınıf ayrımını ve şiddeti meşru görmektedir. Hükümetler ve Kiliseler birleşmiş ve 'Şiddete karşı direnmezlik' ilkesinin sahibi olan İsa'yı şiddete çağırmada bir aracı olarak kullanmışlardır. Günümüzdeki şekliyle Hristiyanlık da Kilise de yanlış bir inançtır.

Hristiyanlık aklın ilkelerinden uzaklaşmıştır ve düşünmeden inanmaya davet etmektedir. Teslis ve vaftiz anlayışları yanlıştır. Bunlar Tolstoy'un doğru bulduğu Hristiyanlığa dahil değildir.

Araştırmamızda tespit ettiğimiz bir başka husus ise, Tolstoy için Tanrı'ya ulaşma yolunda ilerleyen her inancın saygı göreceğidir.

Çalışmamızla ilgili son olarak Tolstoy'un düşüncelerinin ve eserlerinin bugün dahi etkili olmaya devam ettiğini söyleyebiliriz. Tolstoy'un ölümünden önce son olarak hangi dine inandığı konusundaki tartışmalar da devam etmektedir. Ölmeden evvel Müslüman olduğu iddiaları hiçbir zaman tam olarak netlik kazanmamıştır. Eserlerinde anlattığı, ahlâk ve sevgi temelli anlayış ise tüm zamanlarda etkili olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Alper Hülya, *İmanın Psikolojik Yapısı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2013.

Aydın, Mehmet S., *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 2012.

Aydın Mehmet, "*Hristiyanlık*", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Bayraktar, Mehmet, *Din Felsefesine Giriş*, Eski Yeni Yayınları, Ankara 2012.

Bengi, Acar Burak, *Tüm Dinlere ve "Müslüman Tolstoy" İddialarına Tolstoy'un Cevabı*, E Yayınları, İstanbul 2005.

Buhar, el-Camiu's-Sahih, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999.

Demirci Kürşat, "*Hristiyanlık*", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 17, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Düz, Orhan, *Tolstoy Hayatı, Eserleri Üzerine Makaleler*, Aforizmalar, İstanbul, 2002.

Gökberk , Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.

Gürkan Salime Leyla, "*Ölüm*", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Küçük Abdurrahman, Tümer Günay, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara 1993.

Rolland, Romain, *Tolstoy*, (Çev. Yücel Tahsin), Multilingual Yayınları, İstanbul 2001.

Sinanoğlu, Mustafa, "*Din*", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.22, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Tolstoy, *Bilgelik Kitabı*, (Çev. Sefer Guseynov), Az Kitap, İstanbul 2015.

_____, *Cehennemde Dans*, (Çev. Zafer Tokgöz), Kervan Yayınları, İstanbul, 2005.

_____, *Din Nedir?*, (Çev. Yeşim Ilgın), Metropol Yayınları, İstanbul 2008.

_____, *Hayat Üzerine Düşünceler*, (Çev. Volkan Ünal), Kutup Yıldızı Yayınları, 2015.

_____, *İnancım Neden İbarettir?*, (Çev. Dominik Pamir), Eko Kitaplığı, İstanbul, 2006.

_____, *İtirafılarım*, Kaknüs Yayınları, (Çev. Dr. Orhan Yetkin), İstanbul 2012.

_____, *Sanat Nedir?*, (Çev. Buradan Dural), Şule Yayınları, İstanbul, 1992.

_____, *Tanrının Egemenliği İçimizdedir*, (Çev. Dominik Pamir), Kaos Yayınları, İstanbul 2014.

Topaloğlu Bekir, *"Ölüm"*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Tümer, Günay, *"Din"*, İslam Ansiklopedisi, c. 9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

"Lev Nikolayevic Tolstoy Kimdir? Hayati Eserleri Edebi Kişiliği", <http://www.filozof.net/Turkce/edebiyat/edebi-sahsiyetler-kisilikler-biyografileri/> / 917-lev-nikolayevic-tolstoy-kimdir-hayati-eserleri-edebi-sahsiyetler-kisiligi-calismalari-rus-yazar-unlu-kitaplari-resimleri-biyografileri.html

"Tolstoy Kimdir? Hayatı, Edebi Kişiliği Eserleri", <https://www.turkedebiyati.org/tolstoy.html>

"Lev Tolstoy'un Büyük Torunu Vladimir Tolstoy'un Gözünden Dedesinin Hayatı", <http://listelist.com/tolstoyun-torunundan-tolstoyun-hayati/>

"Bilgeler Aynı Yöne yürüyor", <http://www.bilgeler.net/etiketler/edison/>

"Özlü Sözler", <http://www.canaktan.org/din-ahlak/din/ozlusoz-din.html>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Rukiye CEYLAN
Doğum Yeri ve Tarihi	Adana - 1991
Medeni Hali	Evli
Eğitim Bilgileri	
Lise	Adana Tepebağ İmam Hatip Lisesi
Lisans Öğrenimi	Ankara Üniversitesi - İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Meslek Bilgileri	
Çalıştığı Kurumlar	Kars - Kağızman Milli Eğitim Müdürlüğü, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
İletişim	
E-Posta	rukiyeisilceylan@gmail.com